«Арқалық қаласындағы облыстық
№ 2 әмбебап ғылыми кітапханасы» КММ
Әдістеме-бибилиография бөлімі

Жыр жүректің жауһары

/ақын, Қазақстан халық жазушысы, қоғам қайраткері

Мұхтар Шаханов туғанына 80 жас/

Библиографиялық көрсеткіш

«Арқалық қаласындағы облыстық
№ 2 әмбебап ғылыми кітапханасы» КММ
Әдістеме-бибилиография бөлімі

Жыр жүректің жауһары

/ақын, Қазақстан халық жазушысы, қоғам қайраткері

Мұхтар Шаханов туғанына 80 жас/

Библиографиялық көрсеткіш

Арқалық 2022

ӘОЖ 821.512.122(01)
КБЖ 91.9:83
Ж 11

Құрасты., компьют. терген: Т. С. Қойшыбаева
Жауапты ред.: С. Қ. Ибикенова

Құрастырушы: Т. С. Қойшыбаева
Шығарылымға жауапты: К. Б. Борибаева
Мұқабаны безендірген: Т.С. Қойшыбаева
Редактор: С. Қ. Ибикенова

Жыр жүректің жырауы [Мәтін] : (ақын, депутат, драматург, жазушы Мұхтар Шахановтың туғанына 80 жас толуына арналған) библиографиялық көрсеткіш /Арқалық қаласындағы облыстық әмбебап ғылыми кітапханасы, Әдістеме-библиография бөлімі ; [құраст.; Т. С. Қойшыбаева ; шығарылымға жауапты К. Б. Борибаева ; ред. С. Қ. Ибикенова]. – Арқалық : [б.б.], 2022. – 48 б. : сурет. – қазақ тілінде.

Әдістеме-библиография бөлімі ақын , депутат, драматург, жазушы Мұхтар Шахановтың туғанына 80 жас толуына орай биографиялық көрсеткіш дайындады. Библиографиялық көрсеткіште Мұхтар Шахановтың өмірі туралы, сондай-ақ шығармашылық жолы жайында мағлұматтар берілген.

ӘОЖ 821.512.122(01)
КБЖ 91.9:83
© Т. С. Қойшыбаева

Құрастырушыдан

Арқалық қаласындағы облыстық № 2 әмбебап ғылыми кітапханасы ақын, депутат, драматург, жазушы Мұхтар Шахановтың туғанына 80 жас толуына арналған библиографиялық көрсеткішін әзірлеп, оқырман назарына ұсынды. Библиографиялық көрсеткішке ақынның өмір жолымен шығармашылығы жайындағы мағлұматтар берілген. Көрсеткіштегі материалдар қазақ тілінде әзірленген. Бөлімдер М. Шахановтың мерізімді басылым бетіндегі жарияламдарының, оның өмірі мен шығармашылығы жайындағы кітаптары мен мақалаларының, сондай-ақ әңгімелері мен сұхбаттарының тізімінен тұрады. Әдебиеттер тізімі әліпбилік ретпен орналастырылған. Библиографиялық көрсеткішке баспасөзде жарияланған мақалалар мен кітапхана қорында бар материялдар еңгізілген. Көмекші құрал ретінде есімдердің әліпбилік көрсеткіші берілген. Басылым көпшілік оқырман қауымға арналған .

Әлемге танымал ұлы ақын

Мұхтар Шаханов (2.7.1942ж Оңтүстүк Қазақстан обл. Төлеби ауд. Қасқасу а.) – ақын, қоғам қайраткері. ҚР халық жазушысы (1996),Қырғыз республикасының халық ақыны (1999). Шымкент педогогикасын бітірген (1969).1961 – 65 ж . «Оңтүстік Қазақстан» газетінде түзетуші, әдеби қызметкер,1965, – 70 ж «Лениншіл жас» (қазіргі «Жас алаш») газетінің оңтүстік облыстардағы тілшісі, 1970 – 71 ж. Шымкент облысы .Комсомол қазақ тілінде сектор меңгерушісі , 1971 – 78 ж. ҚР Телевизия және радиохабар жөніндегі мемлекет қазақ тілінің аға бас редакторы , 1976 – 79 ж ҚР Баспа ,полиграфия және кітап саудасы істері жөніндегі мемлекет қазақ тілілің бөлім бастығы, 1984 – 93 ж «Жалын» альмаханың бас редакторы әрі Қазақстан Жазушылар одағының хатшысы (1986 жылдан) қызметтерін атқарды. 1993 – 2004 ж. Қазақстан республикасының Қырғыз Республикасындағы Төтенше және өкілетті елшісі болды. 2004 – 07 ж. ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты. Алғашқы өлеңі «Сырдария» 1959 жылы жарияланған. Тұңғыш өлеңдер жинағы «Бақыт» 1966 ж. жарық көрді. Кейін махаббат , достық тақырыбындағы ,адамгершілік абзал қасиеттерді жырлаған «Балалар» (1968), «Ай туып келеді» (1970) , «Қырандар төбеге қонбайды» (1974), «Ғашықтық» (1979) , «Махабатты қорғау» (1982), «Ғасырлардағы безбендеу» (1988) атты өлеңдер ,мен поэмалар жинақтары басылды. Шынайы достық, адал махаббат ,қайырымдылық сияқты қасиеттерді дәріптейтін «Танакөз» (1970),Сырдария туралы көне аңыздың желісіне құрылған «Сейхундария» (1974), жастық шақты жырлайтын «Күретамырды іздеу» (1975), көне дәуір мен бүгінгі өмір адамдарын шендестіре суреттеп ,филос ой түйетін «Сенім патшалығы» (1977), Махаббатты қорғау (1978), халық қамы үшін күрескен патриотақын Махамбет өміріне арналған «Нарынқұм трагедиясы» (1980),көне қала – Отырар тағдырын суреттейтін «Жеңілген жеңімпаз хақындағы Отырар дастаны немесе Шыңғыс ханың қателігі » (1982) атты поэмалары жарық көрді. «Махаббат таңы» (1974), «Сенім патшалығы» (1977) , «Көкейкесті» (1987), «Ночь воспоминаний о Сократе или судна шкуре туполобого» (в авторстве с Ч Айтматовым ,1998), поэзиялық пьесалары театр сахналарында қойылды. «Уақыт бедерлері » (1981), «Зерде кітабы» (1984) атты жинақтары орыс тілінде шықты.Шығармалары шет елдерде де жарық көрді.

Мұхтар Шахановтың шығармалары:

1. Шаханов, М. Балладалар [Мәтін] : балладалар мен өлеңдер / М. Шаханов. - Алматы: Жазушы, 1968. – 55 б.
2. Шаханов, М. Ғасырларды безбендеу [Мәтін] : өлеңдер, балладалар, поэмалар / М. Шаханов. - Алматы: Жазушы, 1988. – 304 б.
3. Шаханов, М. Ғашықтық ғаламаты [Мәтін] : өлеңдер, балладалар, поэмалар / М. Шаханов. - Алматы: Өнер, 2012.– 480 б.
4. Шаханов, М. Ғашықтық ғаламаты [Мәтін] : өлеңдер, балладалар, поэмалар / М. Шаханов. - Алматы: Өнер, 2012. – 480 б.
5. Шаханов, М. Дара талғам қасіреті [Мәтін] : поэмалар, өлеңдер, балладалар, әндер / М. Шаханов. - Алматы: Раритет, 2007. – 264 б.
6. Шаханов, М. Дәуір дастандары [Мәтін] : өлеңдер, балладалар, поэмалар / М. Шаханов. - Алматы: Жазушы, 1993. – 320 б.
7. Шаханов, М. Жаңа қазақтар [Мәтін] : таңдамалы жырлар / М. Шаханов ; құраст.: Қ. Ағыбаева. - Алматы: Білім, 2000. – 224 б.
8. Шаханов, М. Компьютербасты жарты адамдар (Рухсыз күш формуласы) [Мәтін] : таңдамалы жырлар, балладалар, дастандар, әндер / М. Шаханов ; құраст.: Б. Шахманов. – Алматы: Нұрлы Әлем, 2003. – 200 б.
9. Шаханов, М. Махаббатты қорғау [Мәтін] : өлеңдер, балладалар, поэмалар / М. Шаханов. - Алматы: Жалын, 1982. – 256 б.
10. Шаханов, М. Мәңгүрттенбеу марсельезасы [Мәтін] : өлеңдер, балладалар, поэмалар, әндер / М. Шаханов. - Алматы: Рух-дария, 2008. – 288 б.: 16 б.
11. Шаханов, М. Сенім патшалығы [Мәтін] : өлеңдер, поэмалар / М. Шаханов. - Алматы: Жалын, 1977. – 208 б.
12. Шаханов, М. Тілсіздендіру анатомиясы [Мәтін] : поэмала, өлеңдер, балладалар, әндер / М. Шаханов. - Алматы: Рух-дария, 2006. – 361 б.
13. Шаханов, М. Шығармалар жинағы [Мәтін] : өлеңдер мен балладалар, поэмалар / М. Шаханов. - Алматы: Өлке, 2015. – 480 б.
14. Шаханов, М. Эверестке шығу [Мәтін] : өлеңдер, балладалар, поэмалар / М. Шаханов. – Алматы: Атамұра, 2003. – 272 б.

Мерзімді басылым беттеріндегі жариялымдары

15.Шаханов, Мұхтар. Әйелдер [Мәтін] : [өлең] / М. Шаханов // Қостанай таңы. – 2022. – 4 наурыз – Б. 8.

16. Шаханов, Мұхтар. Туған жер [Мәтін] : [өлең] / М. Шаханов // Балалар әлемі. – 2022. – № 5. – Б. 25.

17. Шаханов, Мұхтар. Әннің атын ұрлау - қылмысқа барабар іс [Мәтін] : [көкейтесті көзқарас] / М. Шаханов // Жалын. – 2019. – № 1. – Б. 2–4.

18.Шаханов, Мұхтар. Әннің атын ұрлау - қылмысқа барабар іс [Мәтін] : [көкейтесті көзқарас] / М. Шаханов // Жалын. – 2019. – № 1. – Б. 2–4.

19. Шаханов, Мұхтар. Желтоқсан алаңы [Мәтін] : [өлең] / М. Шаханов // Таң–Шолпан. – 2018. – № 6. – Б. 3–4.

20.Шаханов, Мұхтар. Бірге бірді қосқанда не болады? [Мәтін] : [өлең] / М. Шаханов // Қостанай таңы. – ("Қостанай ақшамы" танымдық–тағылымдық, көңілашар қосымшасы). – 2016. – 19 тамыз. – Б. 12.

21.Шаханов, Мұхтар. Төрт ана [Мәтін] : [өлең] / М. Шаханов // Жыл он екі ай. –2016. – № 4. – Б. 1–2.

22.Шаханов, Мұхтар. Бірге бірді қосқанда не болады? [Мәтін] : [өлең] / М. Шаханов // Қостанай таңы. – ("Қостанай ақшамы" танымдық–тағылымдық, көңілашар қосымшасы). – 2016. – 19 тамыз. – Б. 12.

23.Шаханов, Мұхтар Қазақстанның Халық жазушысы, Қырғызстанның Халық ақыны, "Түркі тілдес халықтар арасындағы ең үздік әлем ақыны" сыйлығының иегері: Шәмші Қалдаяқов екеуміз ұрымыз ба ? [Мәтін] : ["Ақсудан ұшқан аққуым" әнінің тарихы] // Жұлдыздар отбасы.– 2014. – № 18. – Б. 27–28.

24.Шаханов, Мұхтар. Шындығын жоғалтып алғандар мен ұлттық мүдденен бойын аулақ салғандар туралы [Мәтін] : [өлең] / М. Шаханов // Жалын. – 2013. – № 11. – Б. 2.

25.Шаханов, Мұхтар. Шындық тауына шыққан қыз [Мәтін] : [өлең] / М. Шаханов // Жалын.– 2012. – № 4–10. – Б. 111.

26.Көкірегімде төрт сәуле бар [Мәтін] : [оқушыларға ақын М. Шаханов өмірі мен шығармашылығы туралы мағлұмат беру, тәрбие сағаты] / А. Алекешова // Мектептегі мерекелер. – 2012. – № 6. – Б. 32.

27.Шаханов, Мұхтар. Желтоқсан эпопеясы [Мәтін] : [деректі роман] / М. Шаханов // Жалын. – 2012. – № 11. – Б. 34–72.

28.Шаханов, Мұхтар. Мүсірепов феномені [Мәтін] : ("Желтоқсан эпопеясы" атты деректі шығармадан үзінді) / М. Шаханов // Таң–Шолпан. – 2012. – № 3. – Б. 14–57.

29.Шаханов, Мұхтар. Қалдаяқов өзені [Мәтін] : ("Шәмші табиғатының шыңы мен шатқалы" атты кітаптан үзінді) / М. Шаханов // Жалын. – 2010. – № 8. – Б. 39–45.
30.Шаханов, Мұхтар. Қырғыз Эвересі және мәңгүрттендірудің егеуқұйрықтық тәсілі [Мәтін] : (аға–дос Ш. Айтматов туралы эсселер) / М. Шаханов // Жалын. – 2010. – № 11. – Б. 30–63.
31.Шаханов, Мұхтар. Қалдаяқов өзені [Мәтін] : ("Шәмші табиғатының шыңы мен шатқалы" атты кітаптан үзінді) / М. Шаханов // Жалын. – 2010. – № 8. – Б. 39-45.
32.Шаханов, Мұхтар. Әрбір ұлтсыз космополит – рухани мүгедек [Мәтін] : [лең] / М. Шаханов // Жалын. – 2009. – № 7. – Б. 14.
33.Шаханов, Мұхтар. "Жалынға" келуіме Мүсірепов себепкер болып еді... [Мәтін] : [жалын" альманағы туралы ойлар] / М. Шаханов // Жалын. – 2009. – № 5. – Б. 10.
34.Шаханов, Мұхтар. Желтоқсан көтерілісі: Горбачев, Колбин, Қонаев және Бакатин төңірегіндегі құпиялар [Мәтін] : [желтоқсан көтерілісінің 23 жылдығына орай жазушы Мұхтар Шахановпен сұхбат] / М. Шаханов ; әңг. Жарылқап Қалыбай // Жалын. – 2009. – № 12. – Б. 7.
35.Шаханов, Мұхтар. Екі Шыңғыс өнегесі және мәңгүрттік қасірет [Мәтін] : [Бішкекте, Шыңғыс Айтматовпен азалы қоштасуда оқылған жыр] / М. Шаханов // Жалын. – 2008. – № 7. – Б. 13.
36. Шаханов, Мұхтар. Әйел беріктігінің шыңы [Мәтін] : [" Желтоқсан эпопеясы " атты деректі романнан] / М. Шаханов // Жалын. – 2008. – № 8. – Б. 30–32.
37.Шаханов, Мұхтар. Түрі қазақ ұлтсыздар немесе африкадағы " Мұрын академиясы" [Мәтін] : [қазақ халқын ұлтсыздандыру саясаты] / М. Шаханов // Түркістан. – 2008. – № 3 (24 қаңтар). – Б. 7.
38.Шаханов, Мұхтар. Түрі қазақ ұлтсыздар [Мәтін] : [отаршылардың ұлтымызды тілінен, дінінен, күллі рухани қуатынан айырған орыс саясатының арнайы құрған жоспары жайлы айтады] / М. Шаханов // Жас қазақ үні. – 2008. – 22 қаңтар. – Б. 8.
39.Шаханов, Мұхтар. Қазақтың дара Қалтайы [Мәтін] : [өлең] / М. Шаханов // Жалын. – 2008. – № 12. – Б. 15.
40.Шаханов, Мұхтар. Әйелдер [Мәтін] : [өлең] / М. Шаханов // Қостанай таңы. – 2022. – 4 наурыз. – Б. 8..л беріктігінің шыңы [Мәтін] : [" Желтоқсан эпопеясы " атты деректі романнан] / М. Шаханов // Жалын. – 2008. – № 8. – Б. 30–32.

41. Шаханов, Мұхтар. Қытайда қазақ мектептері жабылуда [Мәтін] : [қандас бауырлар тағдырын кім ойлайды ?] / М. Шаханов // Ана тілі. – 2007. – № 23 (маусым). – Б. 1.
42. Шаханов, Мұхтар. Рух пен тіл егемендігі - басты арман [Мәтін] : [" Халық рухы " демократиялық партиясының тұңғыш ұйымдастыруымен Құрылтайы өтті / М. Шаханов // Ана тілі. – 2007. – № 24 (маусым). – Б. 3.
43. Шаханов, Мұхтар. Ұлттық тілді білмейтіндер ұлтқа қызмет ете алмайды [Мәтін] : [Елімізді толғандырып отырған күрделі мәселенің бірі – тіл] / М. Шаханов // Алдаспан. – 2007 – Б. 5–9.
44. Шаханов, Мұхтар. Ұлттық тілді білмейтіндер ұлтқа қызмет ете алмайды [Мәтін] : [Елімізді толғандырып отырған күрделі мәселенің бірі – тіл] / М. Шаханов // Алдаспан. – 2007 – Б. 8–9.
45. Шаханов, Мұхтар. Мемлекеттік тілді қадірлеу Парламент қабырғасынан бастайық [Мәтін] : [тіл туралы ой] /М. Шаханов /Жалын. – 2006 – № 12 – Б. 3.
46. Шаханов, Мұхтар. Желтоқсан эпопеясы [Мәтін] : [деректі романның үзіндісі] / М. Шаханов // Жалын. – 2006. – № 12. – Б. 69–85.
47. Шаханов, Мұхтар. "Егемендік қажет пе еді, рухы мен тілі жоқ"1 [Мәтін] : [тіл мәселесі туралы] / М. Шаханов // Алға. – 2005.– № 5–6. – Б. 7–8 .
48. Шаханов, Мұхтар. "Шала қазақтар ұлты" [Мәтін] : [мемлекеттік тілге жаңа бетбұрыс қажеттігі туралы] /М.Шаханов // Қазақстан әйелдері. – 2005.– Б. 2–3.
49. Шаханов, Мұхтар."Егемендік қажет пе еді, рухы мен тілі жоқ"1 [Мәтін] : [тіл мәселесі туралы] / М. Шаханов // Алға. – 2005. – № 5–6. – Б. 7–8 .

Мерзімді басылым беттерінде ол туралы жарияланғандар әдебиеттер тізімі :

50. Ақниет, Әділхан. Сәждеге тигіз басыңды... [Мәтін] : [өлеңдер] / Ә. Ақниет // Жалын. – 2019. – № 3. – Б. 61–64.
51. Алпысова, Әсем. Ғасырдың ғаламат ақыны [Мәтін] : [оқушыларға қазақ ақыны Мұхтар Шахановтың поэзиясы арқылы жас ұрпаққа асыл қасиет Айтматов, Шыңғыс. «М. Шаханов туралы ащы шындық» [Мәтін] : [ақын Мұхтар шаханов туралы] / Ш. Айтматов // Жалын. – 2019. – № 2. – Б. 4–5.

52.Алдамжаров, Бекділдә. Құзға құлар қос мұңлық [Мәтін] : [Ш. Айтматов пен М. Шаханов жайындағы мақала] / Б. Алдамжаров // Жұлдыз. – 2005. – № 6. –172–Б. 195 .
53.Алпысова, Әсем. Ғасырдың ғаламат ақыны [Мәтін] : [оқушыларға қазақ ақыны Мұхтар Шахановтың поэзиясы арқылы жас ұрпаққа асыл қасиет сіңіру] / Ә. Алпысова // Мектептегі мерекелер. – 2015 .–№ 11 . – Б. 19–22.
54.Ашубаева, Л.С. Қазақ тілі [Мәтін] : [Мұхтар Шахановтың өмірімен, шығармасымен таныса отырып, шығарманы талдай білуге үйрету] / Л. Ашубаева // Қазақстан орта мектебі. – 2011. – Б. 53 – 55.
55.Әбдірахманова, Нұргүл. М.Шаханов: " Отырар " [Мәтін] : [ақынның өмірі мен шығармашылығына шолу жасап, Отанға деген сүйіспеншілік сезімін дамыту] / Н. Әбдірахманова // Қазақ әдебиеті және мемлекеттік тіл. – 2011.–Б. 11–12.
56. " Әй, осы жолы кеттім-ау..." деп едім... [Мәтін] : [жазушы Мұхтар Шахановпен сұхбат: суреті бар] / Шаханов М; сұхбаттасқан Әлия Құдайбергенова // Жұлдыздар отбасы. – 2014. – Б. 6–9.
57.Байболова, Сағадат. Мұхтар Шахановқа арналды [Мәтін] : [ақын туралы оқушылардың туған жерге , елге, тарихы мен тіліне, дініне деген сүйіспеншілігі мен жауапкершілігін арттыру] / С. Байболова // Сыныптағы тәрбие. – 2009. – № 3. – Б. 27–29.
58.Жұмағалиқызы, Лариса. Мұхтар Шаханов - қоғам қайраткері [Мәтін] : [ақынның өлеңдерімен, асыл қасиеттерімен таныстыру] / Л. жұмағалиқызы // Қазақ тілі мен әдебиеті. – 2010. – № 5. – Б. 90–92.
59. Иманқалиева, Ә. М. Шаханов поэзиясындағы елжандылық [Мәтін] : [Мұхтар Шахановтың өмірімен, шығармасымен таныса отырып, шығарманы талдай білуге үйрету] / Ә. Иманқалиева // Тәрбие құралы. – 2012. – № 5. – Б. 27–28.
60.Итібай, Бибіш. Ұлт рухының шырақшысы [Мәтін] : [Мұхтар Шахановтың өмірімен, шығармасымен танысу] / Б. Итібай // Мектептегі сыныптан тыс жұмыстар. – 2015. – № 9. – Б. 46–49.
61.Қуандықова, Сандуғаш. Өлеңім – өмірімнің айнасы [Мәтін] : [ақын Мұхтар Шахановтың шығармашылығына арналған әдеби кеш] / С. Қуандықова // Тәрбие сағаты. – 2019. – № 6. – Б. 7–9.
62.Мирова, Гүлжанат. Мұхтар Шаханов. "Отырар" поэмасы [Мәтін] : [ақын М. Шахановтың шығармашылығына шолу] / Г. Мирова // Қазақ тілі мен әдебиеті. – 2009. – № 4. – Б. 60–65.
63.Мұхтар Шаханов, Қазақстанның Халық жазушысы, Қырғызстанның Халық ақыны, "Түркі тілдес халықтар арасындағы ең үздік әлем

ақыны" сыйлығының иегері: Шәмші Қалдаяқов екеуміз ұрымыз ба ? [Мәтін] : ["Ақсудан ұшқан аққуым" әнінің тарихы] // Жұлдыздар отбасы. – 2014. – № 18. – Б. 27–28.
64. Орынжамал, Семізбаева.Ғасырының үні болған ұлы ақын [Мәтін] : [Мұхтар Шахановтың өмірімен, шығармасымен таныса отырып, шығарманы талдай білуге үйрету] / С. Орынжамал // Мектептегі мерекелер. – 2013. – № 6. – Б. 26–27.
65. Туменбаева, Г. Жалынды жыр иесі –Мұхтар [Мәтін] : [Мұхтар Шахановтың өмірімен, шығармасымен танысу] / Г. Туменбаева // Мектептегі мерекелер. – 2013. – № 2. – Б. 20.

Ол туралы әдебиеттер :

66. Айбергенова, С. Тоғысқан тағдырлар [Мәтін] : Көркем әдебиет. Мемуар / С. Айбергенова. – Алматы: Аннұр Сапа, 2020. – 264. – 32 б.
67. Айтматов, Ч. Т. Плач охотника над пропастью : Исповедь на исходе века [Текст] : пер. с каз. / Ч. Т. Айтматов, М. Шаханов ; [послесл. В. Коркина]. – Алматы: Рауан, 1996. – 384. – 33 б.
68. Айтматов, Ш. Ғасыр айрығындағы сырласу (Құз басындағы аңшының зары) [Мәтін] : рухани-философиялық, тарихи-танымдық және махаббат хикаяларына құрылған эсселер кітабы / Ш. Айтматов, М. Шаханов.–Алматы: Полиграфкомбинат, 2008. – 512 б.
69. Алаштың ардағы [Мәтін] : елтанымдық және тіл танымдық жинақ / құраст.: Е. Е. Тілешов, Г. П. Әріпбек. – Астана: Руханият, 2010. – 267 б.
70. Алаштың ардағы [Мәтін] : елтанымдық және тіл танымдық жинақ / құраст.: Е. Е. Тілешов, Г. П. Әріпбек. – Астана: Руханият, 2010. – 267 б.
71. Алматы. 1986. Желтоқсан [Мәтін] : айғақ-кітап. – Алматы: Аударма : Алтын орда, 1991. – 192 б.
72. Ерғали, С. Нау мен ырыс [Мәтін] : пайымдама / С. Ерғали ; алғысөз жазғ.: М. Шаханов, Д. Қамзабекұлы. –Алматы: Қазығұрт, 2011. – 184 б.
73. Ерман, Жүрсін. Екі тізгін бір шылбыр [Мәтін] : жинақ / Ж. Ерман. – Алматы: Атамұра, 2008. – 320 б.
74. Ешимов, М. П. Қазақ әдебиеті мен мәдениеті [Мәтін] : шетелдік және өзге тілді азаматтарға арналған оқу құралы / М.П. Ешимов. – Алматы: Қазақ ун-ті, 2012. – 105 б.
75. Жақсымбетұлы, Е. Шәмші-дария [Мәтін] : деректі дастан / Е. Жақсымбетұлы [алғы сөз жазғ.: М. Шаханов, Р. Файлер]. – Алматы: Білім, 2015. – 346 б.

76. Заманауи қазақ әдебиеті поэзиясының антологиясы [Текст] :[шығармалар жинағы].– Стамбул, 2019. – 703 б.
77. Қазақ телеэкраны [Мәтін] : Арналар тарихы мен есімдер / [құраст.: Қ. Тұрсын ; ред. алқасы: С. Оразалы [т. б.]. – Алматы: Дәуір, 2021. – 606 б.
78. Қорғасбек, Ж. Кітапхана : [Шыңғысханнан Шахановқа дейін] [Мәтін] : сұхбаттар / Ж. Қорғасбек. – Алматы: Хан Тәңірі, 2014. – 266 б.
79. Қорғасбек, Ж. Кітапхана : [Шыңғысханнан Шахановқа дейін] [Мәтін] : сұхбаттар / Ж. Қорғасбек. – Алматы: Хан Тәңірі, 2014. – 266 б.
80. Мейір, Ж. Креативтік тәрбие [Мәтін] : оқу құралы / Ж. Мейір, Б. Игенбаева. –Астана: Фолиант, 2009. – 192 б.
81. Мен сәлем жазамын [Мәтін] : қазақ ақындарының өлеңдері / құраст.: Ж. Қыдыров. – Алматы: Жалын, 1979. – 280 б.
82. Мүсірепов, Ғ. Әдебиет – кәсіп емес, өнер [Мәтін] : ойлар, толғаныстар / Ғ. Мүсірепов ; құраст.: Ә. Нарымбетов, Ж. Әбдіғапарова. – Алматы: Жалын, 1987. – 124 б.
83. Нарымбетов, Ә. Уақыт шындығы – көркемдік кепілі [Мәтін] : әдеби мақалалар / Ә. Нарымбетов ; ред.: Қ. Қасымбеков. – Алматы: Жазушы, 1989. – 184 б.
84. Тоқашбаев, М. Тәуелсіздік - Тынысым [Мәтін] / М. Тоқашбаев. – Алматы: Қазақпарат, 2011. – 320 б.
85. Шаханов, М. Балладалар [Мәтін] : балладалар мен өлеңдер / М. Шаханов. – Алматы: Жазушы, 1968. – 55 б.
86. Шаханов, М. Ғасырларды безбендеу [Мәтін] : өлеңдер, балладалар, поэмалар / М. Шаханов. – Алматы: Жазушы, 1988. – 304 б.

Замандастар лебізі

Мұхтар Шаханов өзіне тін көргендіктен ,гуманистік, ар–намыстық сезім алғырлығымен бүгінгі жаппай еркіндікке елтіген рухани құлдырау мүйісінен, ғаламат ақындық сөз қуаты арқылы әлемдік үлкен қауіп алдында тұрғанымызды ескертеді.Рухани байлықты мойындамай, тек қана жалаң білімге ден қойған қазіргі «компютер басты» жарты адамдардың пайда болуы жайлы Шаханов концепциясы бізді, жапондықтарды қайран қалдырды. Мен оның халқын осындай теңгеруінді перзент тудыра алғандығымен құттықтағым келеді.

Дайсаку Икеда.

Мұхтар Шананов-өзінің адасқақ дүлей дәірінің белсенді ар-ажданы. Оны билік тұғырындағылар бағалай қояр ма екен? Бірақ мен осындай азаматтың өзіме жақын дос екенің мақтан етемін.

Расул Ғамзатов.

Мұхтар Шаханов ұлттық шектеулікке бағынбайтын нағыз қазақ ақыны. Оны үлкен болашақ күтіп тұрғанына сенемін. Өйткені фольклор әуендерінен бас алған ақын Шаханов өз халқының тарихи және кәзіргі заманғы даналығын шебер ұштастыра отырып, әлемдік рух биігінде самғауда.

Евгений Евтушенко

Мұхтар Шаханов туындыларында ғаламмен үндес терең поэзиялық мән жатыр.Замана алпауыттарының рухсыздығы мен имансыздығы қашан да М. Шаханов назарында.

Нагиб Махфуз

Мұхтар Шахановтың «Өркениеттің адасуы» мен «Жазагер жады космоформуласы» («Шыңғысханың пенделік құпиясы») туындылар –бұл кәзіргі дәуірдің ғалами иманды –этикалық мәселелерін поэтикалық тұрғыда түйсіндіру дер едім.Бұл екі философиялық поэма бізге керемет әсер қалдырып қана қоймай, адамзат болашағы туралы толғануға мәжбүр етеді. М.Шаханов, сөз жоқ, ххі ғасыр тудырған рухани діңгектердің бірі.

Джеймс Биллингтон

Мұхтар Шаханов – Өз дәуірінің азаматтық ар- намысы. Біз оның 1986 жылғы Алматыда өткен Желтоқсан оқиғасы төңірегіндегі шындықты әйгілеумен шұғылданып жүргенің жақсы білеміз. Бұл Мәскеудегі және осы өңірдегі билік алпауыттарына ұнамайды. Біз ақының рухтастары мынандай мәлімдеме жасағымыз келеді. Егер кейбір жасырын күштер оған залал келтіруге тырысар болса,біз әлемдік деңгейде дабыл қағуға әзірміз.

Андрей Вознесенский.

О.Шпенглердің «Еуропаның құлдырауы» ДЖ. Тойнбидің «Тарихты тағылымдау» шығармалары –сүйікті кітаптарым. Енді менің кітап сөремде Мұхтар Шахановтың «Өрениеттің адасуы» атты поэмасы сол ойшылдар еңбектерімен қатар тұр.

Оскар Ариас Сандес.

Бакудың екі драма театрында Мұхтар Шахановтың «Сократты ескеру түні» (Шыңғыс Айтматовпен бірлесіп жазылған) және «Шыңғысханың пенделік құпиясы» шығармалары бойынша қойылған спектакльдер зор табыспен өтіп жатыр. Бұл ақынымыздың тек түрік дүниесінде ғана емес, күллі әлемдік поэзияда да алар орны ерекше екені даусыз.

Полад Бюль–Оглы.

Айбергенов шығармашылығынан

Сағыныш

(Мұхтар Шахановқа)

Сағындым жаным, мен сені !
Көркінді жүрген қуаныш қылып,мендей ме екен бар ағаң...
Шын інім болсаң, бас бұрма, жаным, өсек-ғайбатқа бораған.
Қажет жерінде қатыгездік пен қаталдық керек десек те,
Адамның заңғар ұлылығың, сен, сағынышымен есепте .
Онсыз сен тіпті, тұлпар да болсаң, қосыла алмайсың қатарға.
Әуелі әбден сағынып алмай, шығушы болма сапарға.
Сағынбай барсаң теңізде сенің тебіренбес жастық шағындай
Бұлбұлдың дауысын ести алмайсың,бауырларға кірсең сағынбай
Сағынбай барсаң тауларда сенің алдыңнан шықпас асқақтап,
Ойлауың мүмкін дүниені мынау кеткен екен деп тас қаптап.....
Үмітке толы ,арманға толы әр жүрде бір түп қарағай
Сағынбай жүрсе ,қалуы мүмкін жамырасуғада жарамай.
Биікте тұрған таулар да мынау нұрына таңның боялған,
Сені мен менің ғасырлап күткен сағынышымнан оянған
Бабалар бізді сағынған,жаным арманның аңсап биігін
Әжелер бізді сағынған,жаным талдырып асқан иығын
Көкірегінде сағыныш барда мұрат та сенде бар, жаным
Алдында тұрған қыраттың саған көрінбей жатқан ар жағын.
Жазира белдер қуанышыңды болмасын мәңгі шектемек.
Алдынаң орман кес-кестеп шықса, сағынышымен көктеп өт!
Мен бұны саған жазып отырмын,арманымды орап сезімге,
Жан-жақтан түскен шұғыланың бәрін сағынып жүрген кезімде.

Ақын жырлары

Мұрын жайлы әзіл

«Перзент болу оңайма толыққанды,
Зерттеп өс, – деп,айдарлы алыптарды»
Мені башқұрт жыршысы Мұстай Кәрім
Расул Ғамзатовқа алып барды.

Таулыққа тән асау ой қанатында
Жайсаң, күліп қоштасты дара тұлға.
Үш жылдан соң ғарышкер Севастьянов
Таныстырды қайтадан мені ақынға.

Расул айтты: «Кез келген жас талапты»
Балау қиын қыранға қос қанатты.
Інім,сенің жырынды оқығам жоқ.
Бірақ бұзау мұрының есте қапты.

Өзгешелік – табиғат тірегі екен,
Өзгешеге ойлы жан күле ме екен?
Өнерде де бөгде жұрт шатастырмас
Өз мұрының болсын деп тілек етем»

Тыңдағым кеп ғасырдың арайлы әнін,
Арай шашқан тауларды маңайладым.
Ғамзатовтың өзіне қарадым да:
«Гәп мұрында жатыр ма», – деп ойладым.

Өтті жылдар,
Кеңейді өрісім де.
Бар, әрине, жеңіліс,
Жеңісім де,
Тілектесім көбейді ел ішінде,
Біреулер жүр келе алмай келісімге,
Өлеңімнің мұрнын бұзғысы кеп,
Жұдырығын жасырып жең ішінде.
Даралыққа не жетсін көңілдегі...
Бақытты жан мен болам төріндегі.
Өлеңде де ешкімге ұқсамайтын
Мұрнымнан танысаң, елім мені!

Жас бизнесменге хат

Жаңа қазақ, шала қазақ жас інім,
Алшасынын тұрды бүгін асығың.
Саған қарап ойландым да жасырдым,
Айырмаған азғыны мен асылың
Мына ғасыр бәлкім сенің ғасырың.

Мына ғасыр безбүйректеу өр ғасыр
Жүрегінде сезім емес қорғасын
Шетке қақты тұлпары мен жорғасын
Қақпай қайтсің ,бәрін сатып алуға
Ләм сатуға мүмкіндігі болғасын.

Сенде кәзір думан дәірмен, масат күн
Өзіңді-өзің бар жауаптан босаттың
Рухани байлыққа да тас аттың
Аудандағы жалғыз кітап дүкенің
Сатып алып сырахана жасаттың.

Тез ашылып саудагерлік дарының,
Таудан, тастан қайтпастай өр арының.
Саудаладың Алматының жарымын
Ұлағатты ұлы қазақ елінде
Сатылмайтын нәрселерде бар інім.

Жалғыз саған борыштыдай бар халық
Топ ішінде ісіп-кеуіп нарланып.
Кейкиесің қол беруге арланып
Дегенмен біз сені туған ұлттың
Сатылмайтын қасиеттерің қорғадық.

Ұлтымыздың әр мұнының басында
Салт пен сана ,тіл мен дәстүр қасында
Арал зары шапқан кезде насырға
Қорғаушы боп тағыда біз жүргенбіз
Мейірім қосып мейрімсіздеу ғасырға.

Ой

Шаңқай түсте,
Яки нұрлы ақ таңда,
Самолетпен ұшып бара жатқанда,
Көз салсаңыз төменге,
Бір тегіс боп көрінеді жыралар,
Тереңінде жыланы бар ұралар,
Байқалмайды әжім-әжім қыраттар,
Қырат көзін жарып шыққан бұлақтар.
Бұққан сансыз құпиялы ойларға,
Бір тегіс боп көрінеді сайлар да.
Қыр мұрынды қырқалар ала бөтен.
Сәулет беріп жатқандай далаға кең.
Сөйтсем, мына қашықтық қанша сырды,
Сырт көздерден бүркеліп қалады екен .
Мен де семен көп мезгіл қашық жүріп
Назарымды жан-жаққа шашып жүріп,
Байқамаппын жанымның жырларын,
Жылан бұққан зымстан ұраларын.
О,тағдырым,
Тірек бол тірегіме,
Сабырлы ойдың қашырма сұрқын,тіптен.
Қас пен достың қажырлы жүрегіне
Тек жақынан қарауға мүмкіндік бер.
Ал егер мен жақыннан қателессем,
Жақын келген бақытқа қуанбасам,
Жақын тұрған биікке шыға алмасам.
Жақын жүріп жауымды танымасам.
Жақын жүріп досымды ұға алмасам.
Өз қайғыммен өзімді жазалаған
Онда менің өзіме өз обалым.

Төрт ана

Тағдырынды тамырсыздық індетінен қалқала,
Мазмұн жоқта мазмұнсыздық шыға келер ортаға .
Әр адамда өз анасынан басқа да,
Ғұмырына етер мәңгі астана,
Демеп жүрер,жебеп жүрер арқада,
Болу керек құдіретті төрт ана:
Туған жері –түп қазығы, айбыны,
Туған тілі –мәңгі өнеге айдыны,
Жан байлығы, салт –дәстүрі –тірегі,
Қадамына шуақ шашар үнемі,
Және туған тарихы ,еске алуға қаншама
Ауыр әрі қасіретті болсада.
Құдірет жоқ төрт анаға тең келер,
Оңсыз санаң қаңбаққа ұқсап сенделер.
Өзге ананың ұлылығын танымас ,
Төрт анасын менсінбеген пенделер .
Төрт анадан сенім таба алмаған
Тамырсыздың басы қайда қалмаған ?
Төрт анасын сыйламаған халықтың
Ешқашан да бақ жұлдызы жанбаған.
Қасиетті бұл төрт ана –тағдырынның тынысы,
Төрт ана үшін болған күрес –күрестердің ұлысы !

Достық пен махаббат

Өзендер мен көлдердің,
Көлден шалғай шөлдердің,
Биіктер мен алыптардың ,
Жылулар мен жарықтардың арасын
Жалғап келген бір ән бар.
Парасатты мұңданудан
Жерді қирап күл болудан,
Таңды қарадүрсіндіктен
Қорғап келген бір ән бар.
Ол ән –ұлы достық әні, негізгі әні ғаламның,
Ол ән –ұлы махаббаты менің сайын даламның ,
Дала көңіл бабамның.
Сол екі ән гүлденер жер
Салмақ тауып саналы.
Сол екі әнді білмегендер
Өмір сүрдім демесе де болады.

Тарысы бар аймақтың

Даттайды екен бір кінәнді ел білсе ,
Бірақ ол да келген қайғы уақытсыз.
Қызғанышы ізгілігін сөндірсе
Нақ сол адам бақытсыз.
Көздер барда қадалатын тамсана
Шын сұлулық қалмақ емес назарсыз.
Қажырсыз ба,қанша сұлу болсада,
Нақ сол адам ажарсыз.
Жабырқама,
Белінді жаз бүгілген.
Еңкеймесін ер жігіттің атағы,
Ол солай ғой,
Түймедей бір мініңнен
Бәз біреулер түйе жасап жатады.
Мойыма дос ,
Неге әлсіздік байқаттың,
Тарылмасын көңіліңнің қойнауы.
Ойлашы өзің,
Тарысы бар аймақтың
Мүмкін бе екен торғайлары болмауы?

Мұхтар Шаханов: «Күрес әлі жүріп жатыр – шындық үшін, ар үшін!»

Қазақстанның Халық жазушысы Мұхтар Шахановтың тағы бір кітабы жарық көрді.

Ақынның жыр жинақтары, Әуезов кітаптары тұрған сөреде жиналып тұр.

Ақынның кабинетіне қарай өттік. Қос қабырға самсап тұрған кітап

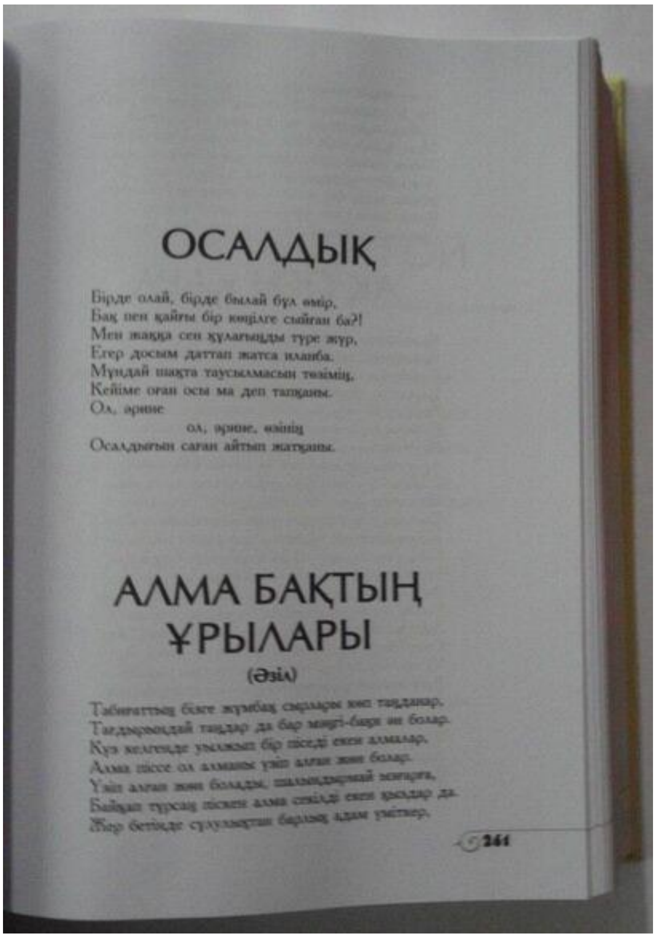

ОСАЛДЫҚ

Бірде олай, бірде былай бұл өмір,
Бақ пен қайғы бір кеңілге сыйған ба?!
Мен жаққа сен құлағыңды түре жүр,
Егер досым даттап жатса иланба.
Мұндай шақта таусылмасын төзімің,
Кейіме оған осы ма деп тапқаны.
Ол, әрине
ол, әрине, өзінің
Осалдығын саған айтып жатқаны.

АЛМА БАҚТЫҢ ҰРЫЛАРЫ

(Әзіл)

241

Мұхтар ШАХАНОВ, ақын, ҚР Халық жазушысы:

ҰСТАЗЫМ МАҒАН: «СЕН АДАМ БОЛМАЙСЫҢ!» ДЕУШІ ЕДІ...

кірпішті қояды. Енді екі кірпішті арқадан түсірмей, мектепті екі айналып еңбектеп шығуың керек. Егер түсіріп алсаң, тағы үшінші рет айналасың. Сөйтіп жазалайтын бізді. Содан кейін: «Мен шаршап келдім. 1-сыныпқа мына тапсырма, 2-сыныпқа мына тапсырма, үшінші, төртіншіге..» деп тапсырма береді де, өзі жақын жердегі туысқанының үйіне барып шай ішеді. Баламыз ғой, бір-бірімізбен ойнап сыртқа шығып кетсек, келіп жазалайды. Тәртіп бұзғандарды мектептің шатырына қамап, сатыны алып қояды. Сол жерде қас қарайғанша жатамыз. Кеш болған кезде тапсырып кеткен әлгі туысқаны келіп сатыны қояды, біз үйге қайтатынбыз. «Егер осыны үйлеріңе айтсаңдар, өйтем, бүйтем» деп қорқытатын. Біз ата-анамызға бір ауыз айтпаймыз, жақпай қалсақ ұратын, тіпті бір күні қасымыздағы бір баланы ішінен теуіп жібергенде әлгі бала демала алмай, құлап қалған. Түкпірдегі ауылдардың тексеретін ешкім жоқ, газет-журнал

MyShared

… әдейі жасалған рухани-физиологиялық байлық»
(М.Шаханов, «Ұлт анасы …)

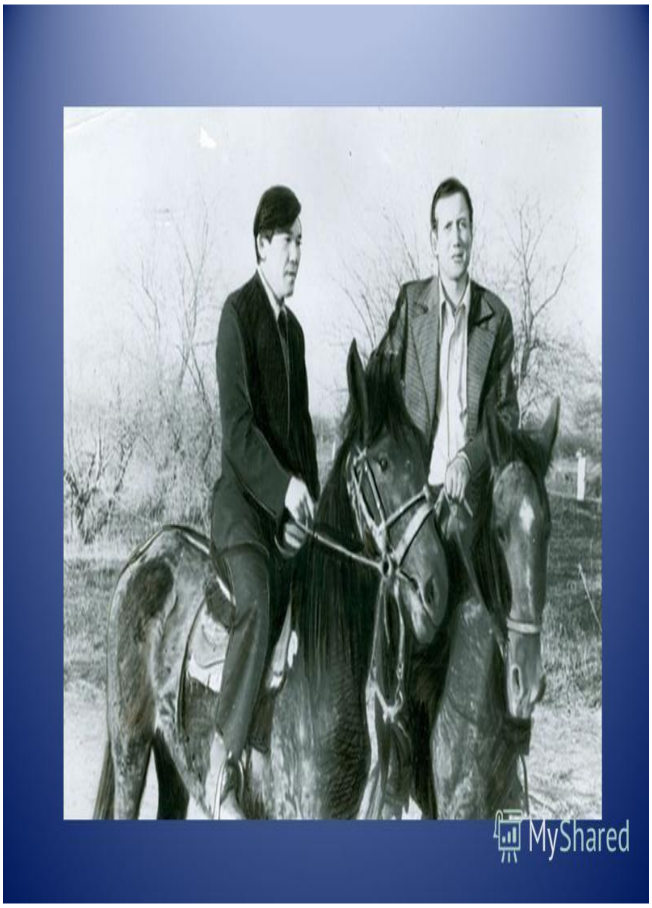

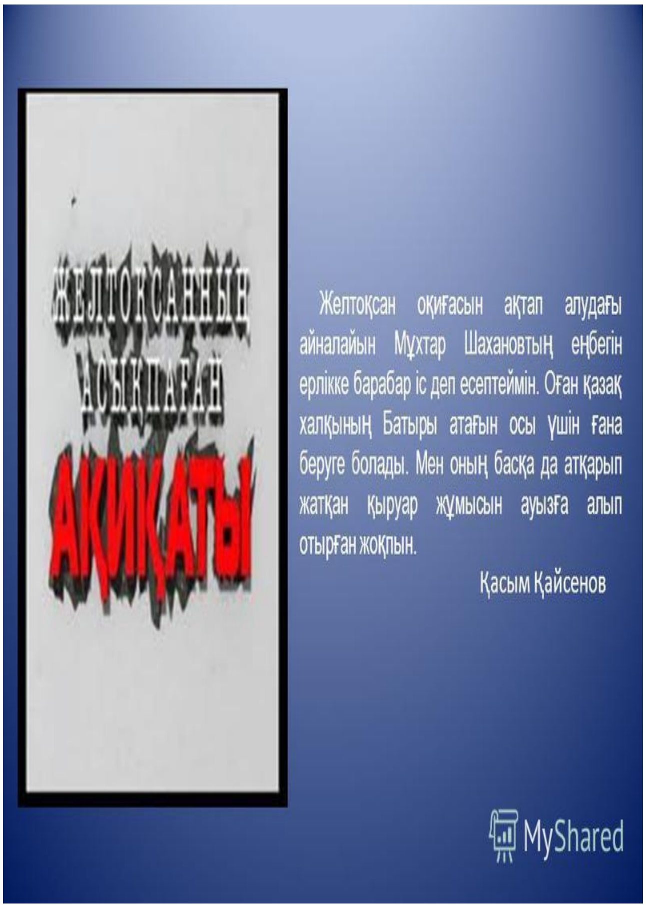
ЖЕЛТОҚСАННЫҢ
АҚИҚАТЫ
Желтоқсан оқиғасын ақтап алудағы айналайын Мұхтар Шахановтың еңбегін ерлікке барабар іс деп есептеймін. Оған қазақ халқының Батыры атағын осы үшін ғана беруге болады. Мен оның басқа да атқарып жатқан қыруар жұмысын ауызға алып отырған жоқпын.
Қасым Қайсенов

Ғылыми Кеңесінің шешімімен **М.Шахановқа**
«Құрметті профессор» атағы берілд

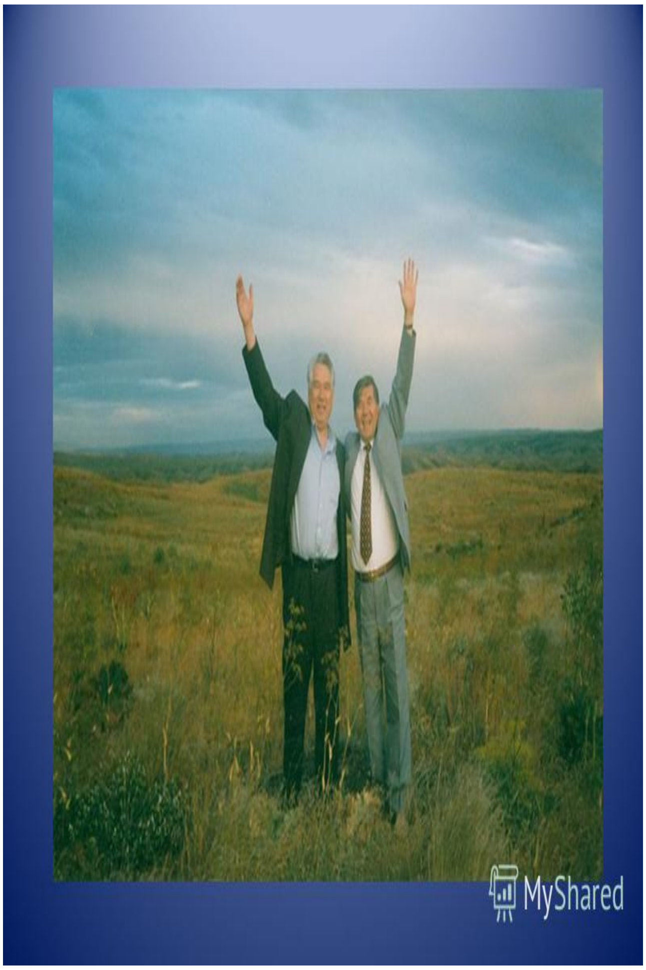

Мен үшін Мұхтар мен Олжастың орны бөлек. Халқы да солай қадірлейді. Ақындығын азаматтығы, азаматтығын ақындығы көтерген, елдің сөзін сөйлеп, жоғын жоқтаған, дауласуға бар, бірак жауласуға жоқ, осындай ұлдары бар, осындай ақындары бар халықта не арман бар!
Дінмұхаммед Қонаев

Оқушылар Шаханов өлеңдерін жатқа оқыды

Бір бөлігі махаббат лирикасына тоқталса, енді бір бөлігі ұлттық рух төңірегіндегі жырларын оқып, көрерменді тәнті етті.

"Шалкөде" демалыс орнының табиғаты да сондай әдемі екен.

Тау бөктеріне тігілген киіз үйде ақынға арналған мол дастарқан жаюлы.

«Қорлан» әні

Бір қыз бар Маралдыда Қорғылайын
Табиғат берген екен күн мен айын
Мұратқа іздеген жан бәрі жеткен
Дариға арманым көп не қылайын

Қайырмасы:
Ахау, арман
Құсни, Қорлан!
Екі-ай бағлан
Екеуі туған екен бір анадан

Бозбала қалма қапы бұл жалғаннан
Жігіттің арманы жоқ Қорланды алған

Өзіңдей боп жан тумас
Туса туар, артылмас

Бар ғаламды шарықта
Уа, дариға, ләулік тас
Бағдат, Мысыр, Шың, Машын
Іздесем Қорлан табылмас

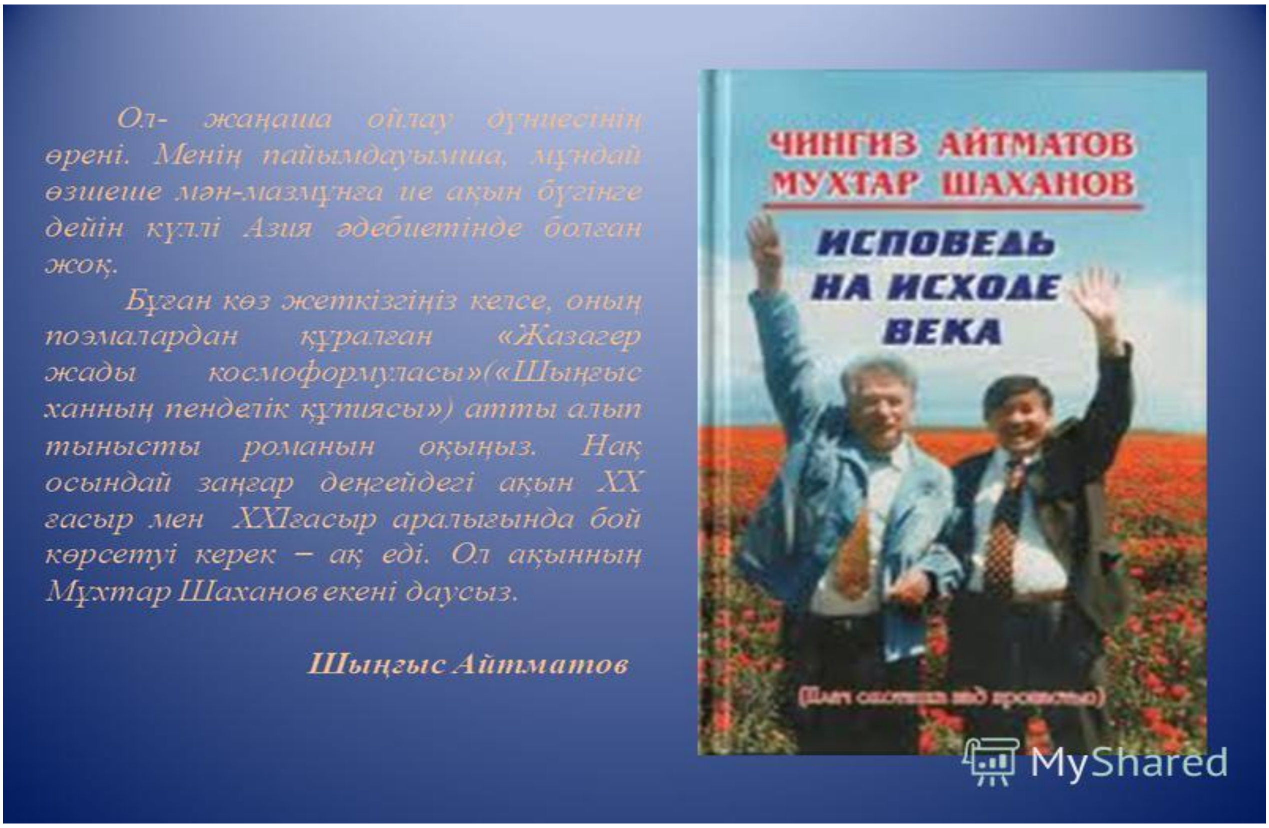

Мұхтар Шаханов шығармалары:

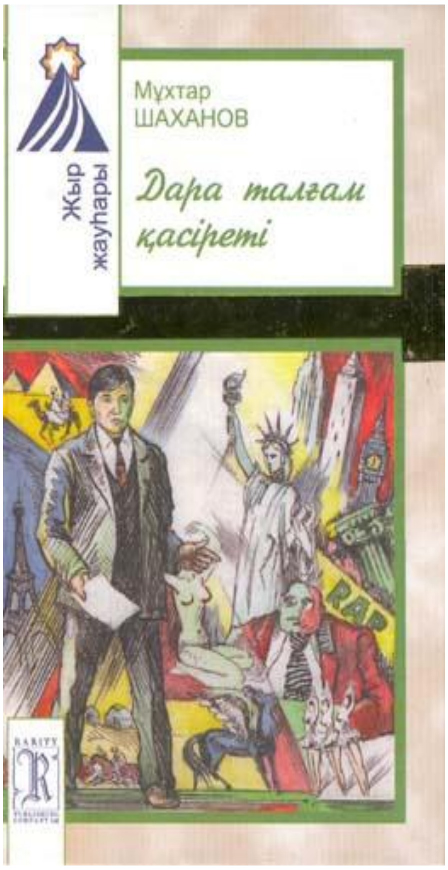

ШЫҢҒЫС АЙТМАТОВ
МҰХТАР ШАХАНОВ
Құз басындағы аңшының зары
(Ғасыр айрығындағы сырласу)

МҰХТАР ШАХАНОВТЫҢ ӘНДЕРІ

Мұхтар ШАХАНОВ
Эверестке шығу

Мұхтар ШАХАНОВ
КОМПЬЮТЕРБАСТЫ ЖАРТЫ АДАМДАР
(Рухсыз күш формуласы)

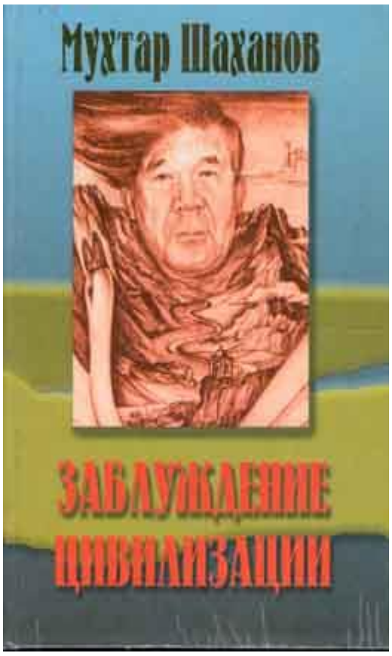
Мухтар Шаханов
ЗАБЛУЖДЕНИЕ ЦИВИЛИЗАЦИИ

МҰХТАР ШАХАНҰЛЫ
таңдамалы жырлар

МҰХТАР
ШАХАНҰЛЫ
ДӘУІР
ДАСТАНДАРЫ

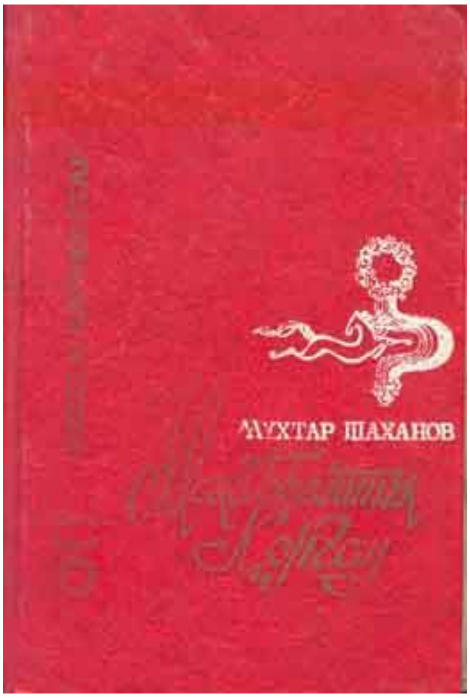
МҰХТАР ШАХАНОВ

МҰХТАР
ШАХАНОВ
ғасырларды
безбендеу

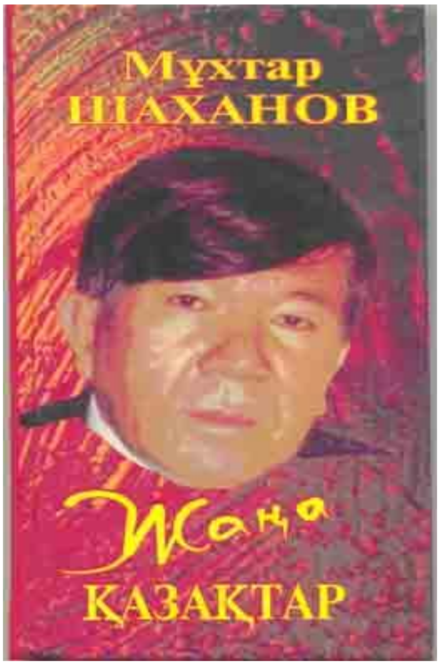
Мұхтар
ШАХАНОВ
Жаңа
ҚАЗАҚТАР

МҰХТАР
ШАХАНОВ
ЖЕЛТОҚСАН
ЭПОПЕЯСЫ
1

Ол туралы баспасөз беттеріндегі жарияланымдары

Мұхтар Шаханов», — деп жазулы тұр. Телефоны да бар екен. Жасы үлкен адамды сыйлап өскен басымыз... шегіншектеудің жөнін таба алмай келісімімді бердім...

Шынын айтсам, о кезде мен Мұхтар Шахановтың кім екенінен де, оның шығармашылығынан да бейхабар адаммын ғой. Шахановпен таныспасам, ол кісіні білмесем, мүйіздері қарағайдай Сафуан Шаймерденов, Тәкен Әлімқұлов, Әкім Тарази, Қалихан Ысқақов, Сайын Мұратбеков, Оралхан Бөкей, Кәдірбек Сегізбаев, Әуезхан Кодар, т.б. әдебиет алыптарымен биллиард ойнаушы ма едім!? Әшейін көшедегі көп сүрбойдақтың бірімін ғой. Қазір ойлап

орамал» дейді) ұсынатын, бұдан бөлек, менің қалтама малта құрт салушы еді марқұм. Айтпақшы, менің үйленуіме де Шахановтың қатысы бар. Жұбайым Ләйләның әкесі Шеген Сапаров — Мұханның досы болған адам. Оның да мамандығы журналист еді. Ләйла жоғары оқу орнына құжаттарын тапсырарда осы Мұхтар ағаның үйінде тұрды. Кейін сол жерден қақтық қой, — дейді Секең күлімдеп.

— Мұхтар аға депутат болып сайланған соң бір күні мені шақырып алып, Мәскеуге ұшаққа Жоғарғы Кеңестен билет алып келуімді тапсырды, — дейді Сейсен Сарқытұлы, — Ол кісінің депутаттық мандатын ала салып келсем,

жатақханадан бір бөлме алып берді ғой. Әрине, кейін Мұқаңның арқасында «Самал-3» шағын ауданынан үлкен үйге де қол жеткіздік. Ол кісінің маған жасаған жақсылықтары ұшан-теңіз.

— Мұхтар ағаға да, Роза жеңгеме де еш өкпем жоқ. Мені қатарға қосқан, көзімді ашқан осы кісілер ғой. Былайша айтқанда, маған Алла Тағаланың жолықтырып тұрған адамдары. 1991 жылы тұңғыш қызым Нұрлытан дүниеге келді. Оның да есімін қойған Мұхтар аға. Ләйлә босана салысымен, үйге, Қарақолға әкеме телефон шалып жатырмын: *«Әке, қыз бала, атын өзіңіз қойыңыз!»* — деп. Әкем бірден: *«Ат қоятын адам жаныңда емес пе! Мұхтар-*

ШАХАНОВТЫҢ ШОПЫРЫ

кассасының алдындағы кезекке әрең кіргізді. Мен кассаға таяп келіп, осылай да осылай, *«Шахановқа бір билет»*, — деп айтып жатырмын ғой. Сол кезде арт жағымда тұрған ақ шашты жасамыстау келген орыс ұлтының өкілі: *«Кто вы?»* — деп сұрады. Мен енді Шахановтың шопыры екенімді, билет алуға жібергенін айтып жатырмын. Ол кісі маған:

Сейсен Қалыбеков пен Мұхтар Шаханов

отырсам, Мұхтар ағаның арқасында Асқар Ақаев, Шыңғыс Айтматовтармен, көптеген белгілі тұлғалармен дастархандас болыппын. «Жақсыдан — шарапат» деген. Шынын айтсам, Шахановтан мен рухани байлық алдым деуіме болады...

Сонымен, Мұхтар Шахановтың көлік жүргізушісі болып жұмысқа кірген Сейсенге біршама уақыттан соң жатақханадан бір бөлме беріледі. Тіпті бөлмесіне телефон орнатқызады.

— Қызық! — дейді Сейсен, — Сонда ағам менің қай жақтан екенімді де, руымды да сұрамайды. Ұжымның алдында мені таныстырып: «Бүгіннен бастап Сейсен емес, менің жанымдағы жол серігім, аты — Серік», — деді. Жатақханадан бөлме әперді, кейінірек оған телефон орнатып берді. Әәә, айтпақшы, әлгі

«Вы меня на улице подождите», — деді. *«Жақсы»*, — деп күтіп тұрмын. Бір кезде ол кісі іштен шығып, маған қарай жүрді. Сосын: *«Мұхтар Шахановқа*

дай азаматқа екінің бірі балаларына ат қойғыза алмай жүр. Мен сегіз балаға ат қойып болғанмын. Мұқаң қойсын!» — деді. Мұхтар ағаға әкемнің сәлемін айтып едім, «ых!» деп бір күлді де: *«Үлкен ұлдан туған тұңғыш немересінің есімін өзі қойғаны жөн емес пе!?»* — деді. Ол кезде нәрестенің кіндігі түспей перзентханадан шығармайды емес пе! Сонымен, уақыт өтіп барады. Ләйләның перзентханадан шығатын уақыты таяп қалды. Баланың есімі әлі қойылған жоқ. Мұхаңа барып айттым. Ол кісі: *«Енді мен бір есім айтайын. Ұнатсаңдар, қойыңдар. Нәрестенің аты Нұрлытан болсын!»* — деді. *«Болды! Болды, аға! Сіздің айтқаныңыз бойынша ғой бәрі»*, — деп жатырмын... Сөйтіп, қызымыздың есімі елде жоқ, сирек кездесетін есім — Нұрлытан болды...

Тағы бір қызық айтайын. Адам деген пенде ғой. Жалпы, Роза жеңгеміз Мұханға, болмаса үйге қандай да бір зат алатын болса, екіншісін маған қоса сатып алатын. Бірде ол кісі: *«Серікжан, (Мұхтар ағаның өтініші бойынша мұнда бәрі мені Серік деуші еді) военторгқа екі диванға тапсырыс бердім. Соның біреуін өзіңе, біреуін біздің үйге алып келе ғой!»* — деді. Гараждан бір жүк автокөліктің шопырымен келісіп барсам, екеуінің де ақшасын төлеп қойыпты. Айтқанын орындап, Мұқан Төлебаев көшесіндегі «Алатау» кинотеатрының артындағы Мұхтар ағаның үйіне *(бесінші қабатқа)* кіргізіп, екіншісін өзіме түсіріп алдым. Әдейі таңдағаным жоқ, бірақ менің үйіме түскен диванның түсі Мұханның үйіндегіден әдемілеу болып шықты. Кейін Мұхтар аға мен Роза жеңгей қонаққа келіп, жеңгей: *«Серікжан, өткенде алған диваның ғой мынау. Жақсы екен!»* — дегенде, ұялғаным-

---

«Мен қарайын езжіреп,
отын шығып көздегі,
Өз күшіне сенгендер күрдемейді өзгені».

Мұхтар ШАХАНОВ

Тәуелсіздік мерекесіне орай Қасым-Жомарт Тоқаевтың жарлығымен Шәмші Қалдаяқовқа Еңбек Ері атағы берілді. Әлбетте, композитордың бұл атаққа лайықты екеніне ешкім күмән тудырмайды. Алайда санасы сергек жанның ел Президентінің аузынан тағы бір көрнекті тұлғаға дәл осындай атақ берілуі туралы сөз күткені анық еді.

Өмірзақ МҰҚАЙ

Көп ұзамай ел оны да естіді. Ол кісі – Мұхтар Шаханов болатын. Бұл шешімнің халық тарапынан әділдік есебінде қабылдағаны да рас.

Әлбетте, басқалардан озық шығып, халықтық ақын деңгейіне көтерілген Шахановтың Қазақстанның ең жоғарғы, мәртебелі атағына ие болуы ешкімді таңдандырған жоқ. Себебі ақын бұл құрметке толық лайықты еді.

Халықтық ақын дегеннен шығады, қазақ арасында «Қалдаяқов – Шаханов» дилеммасына қатысты дабыралы әпсана аз емес. Екеуі де айрықша дарынымен, өзге де жоқ мінез-құлқымен ерекшеленетін тұлғалар.

«Қалдаяқов – Шаханов» дилеммасына қайта ораламыз. «Ана жыры» мен «Қайықта» классикалық әндерінен кейін Шәмші әндеріне мәтін жазуға құлықтылар көп болған. Ол турасында Оразбек Бодықов та жазады.

Қазір жүрек түкпірінде жатқан әуеннің сазын деп басып, тура таңдай білетін мәтін авторын таба алмай қор болып жүрген композитор қаншама?! Ондай проблеманы ұлы Шәмшінің де бастан кешкені күмән тудырмайды.

Біздің түсінікте, өзі де өлең жазған композитор ән мәтініне автор таңдауда аса кірпияз болғанға ұқсайды. Шәмшінің қазіргі «Астанада жоқ, жоқ. Алматыда жоқ, жоқ» деген тақылдақ мәтіндерден де, өзінің алдындағы «Астыма мінген атым қара құнан, дамбалдың жел соғады балағынан...» деген жабайы мәтіндерден де аулақ болғаны белгілі.

ШАХАНОВТЫҢ БІР ҚЫРЫ: ӘНДІ ӘРЛЕНДІРГЕН МӘТІНДЕР

Мұхтар Шаханов туралы замандастар пікірлері:

Мен үшін Олжас пен Мұхтар Шахановтың орны бөлек. Халқы да солай қадірлейді. Ақындығын азаматтығы, азаматтығын ақындығы көтерген, елдің сөзін сөйлеп, жоғын жоқтаған, дауласуға бар, бірақ жауласуға жоқ, осындай ұлдары бар, осындай ақындары бар халықта не арман бар.

Дінмұхамед ҚОНАЕВ

* * *

Бакудың екі драма театрында Мұхтар Шахановтың «Сократты ескеру түні» (Шыңғыс Айтматовпен бірлесіп жазылған) және « Шыңғыс ханның пенделік құпиясы» шығармалары бойынша қойылған спектакльдер зор табыспен өтіп жатыр. Бұл ақынымыздың тек түрік дүниесінде ғана емес, күллі әлемдік поэзияда да алар орны ерекше екені белгілі.

Полад БЮЛЬ-БЮЛЬ-ОГЛЫ,
Түрік СОИ төрағасы, Әзірбайжан Республикасының Мәдениет министрі

***

Құдайым әр ақынға өз ұлтына осы Мұхтар Шахановтай еңбек етуді жазсын.

Джон ЭШБЕРИ

* * *

Табиғат берген ақындық талантыңа қоса елім деп еңірегенде етегі жасқа толатын ұлы азаматы бола алсаң, халқың үшін Құдайдың бергені емес пе?

Мұхтар Шаханов — ақындық толымы талант пен күрескер азаматтық қасиеттердің қорытпасынан жаралған өрелі тұлға.

Мұхтардың 20-ғасырдың екінші жартысындағы қазақ халқы дүниеге әкелген айрықша құбылыс екені содан.

Сафуан ШӘЙМЕРДЕНОВ

Ол туралы баспасөз беттеріндегі жарияланымдары

«ЖАЗАГЕР ЖАДЫ КОСМОФОРМУЛАСЫ»

РОМАНЫНАН ҮЗІНДІЛЕР

Мұхтар ШАХАНОВ

ГИМАЛАЙ ЖОЛБАРЫСТАРЫ **немесе** ***МАЛДЫҚ САНА ТУРАЛЫ БАЛЛАДА***

Біздер қашан, арыламыз дүлей-шампа күдіктен?
Ең дұрысы, адамдығы еңкейгеннен қорыққан.
Көп жыл бұрын Гималайдың баурайында жүріп мен
Бір жолбарыс аулаушыға жолыққам...

Соның айтқан әңгімесі қалып қойды есімде:
Қалың орман арасында, не құзар шың төсінде,

Не асқақ тау баурайымен сапар тартсаң жолға алыс,
Қайтпек керек, қарсы алдыңнан шыға келсе жолбарыс?

Ең бастысы: сабыр сақтап, еңкейместен тік тұру,
Аңға, малға жақындамас болмысыңды ұқтыру.

Осы шартты орындасаң, одан қауіп күтпегін,
Ал, еңкейіп, төрт аяқты малға ұқсасаң — біткенің.

Сол сәтінде-ақ тарғыл мысық қан толтырып көзіне,
Серіппедей тартыла кеп атылады өзіне.

Бұл сұраққа ғылым әлі толық жауап таппаған:
Адам кейпін сақтағанды жыртқыш неге жақтаған?

Бәлкім, тәңір, пенделерін ойға тарту үшін де,
Жаратты ма жолбарысты осындай өр пішінде?

Інкәр тірлік жолындасың.
Қимылыңа мән бер сен,
Қай кезде де еңсе бүкпеу — ердің басты құралы.
...Мен де кейде адамдығы аласарған жан көрсем
Ыза буған жолбарыстай атылғым кеп тұрады...

Бір белгілі бизнесменнің нақсүйері, сыңары,
Талай дарын ағып өткен,
Менің жастық шағым өткен
Алматыда, алма пейіл, сауда зейін қалада,
Жалт-жұлт еткен әсем тонын сары ала,
Гималайдың ең соңғы, ең атбалды,
Мекен еткен сан құзар шың шатқалды,
Барысының терісі деп мақтанды,
Жанарында бір дарақы от жанды.

Бірақ менің бұл жел сөзге тіпті сенгім келмеді,
Жолбарысын жоғалтса егер таулардың да өлгені.

Ақылбек АСАНОВ (Қырғыз суретшісі). «Жазагер жады космоформуласы» негізінде салынған сурет.

Сен түгіл қасқыр қасқырмен, маймыл мен маймыл жұптасқан,
Өз теңін тапқан соң ғана, адымын олар нық басқан.

Ойың мен ісің — жаңғырық, кейде оған түйсік жетпейді,
Әйел ап, бала тудыру, ақылды қажет етпейді.
Күнделік құмар сезімді, өрілгені үшін отпенен,
Шатастырып алдық, құдай-ау, бір туар махаббатпенен.

Алдану сірә түк емес, бұлтақсыз, бұлтсыз шақта да,
Үйлену деген, қарағым, алғашқы баспалдақ қана.
Ата-анаң, үрім-бұтағың, бәрі де сені тұр қолдап
Бастысы — сұлу жұбайың өзіңе ертең кім болмақ?

Махаббат — қайсар заңғар шың, кез келген өрлей алмаған,
Он мыңнан, бәлкім, екі адам үмітін зорға жалғаған.
Содан ғой, сансыз кеудені жалғыздық дерті торлаған,
Қаншама заңғар тұлғалар қанатсыз жардан сорлаған.

Тұрмыстың түрлі сынынан сүрінбей өтті десе де
Жұбайың досың бола ма?
Міне бұл басты мәселе.
Не бермек тәннің одағы?
Жанына жаны қосылмау,
Бұл нағыз бедеу қасірет, қосылмау деген ашылмау!

Гүл болып ашылмағанның тілегін кім бар жақтаған!
Рухы қосылмағанның, сезімі шаттық таппаған,
Рухы қосылмағандар — жалынсыз, сәнсіз, жақұтсыз,

ЗАМАНДАСТАР ЛЕБІЗІ

Мұхтар Шаханов өзіне тән көрегендікпен, гуманистік, ар-намыстық сезім алғырлығымен бүгінгі жаппай еркіндікке елтіген рухани құлдырау мүйісінен, ғаламат ақындық сөз қуаты арқылы әлемдік үлкен қауіп алдында тұрғанымызды ескертеді.

Рухани байлықты мойындамай, тек қана жалаң білімге ден қойған қазіргі «компьютер басты» жарты адамдардың пайда болуы жайлы Шаханов концепциясы бізді, жапондықтарды қайран қалдырды. Мен оның халқын осындай тегеурінді перзент тудыра алғандығымен құттықтағым келеді.

Дайсаку ИКЭДА.

Мұхтар Шаханов — өзінің адасқақ дүлей дәуірінің белсенді ар-ожданы. Оны билік тұғырындағылар бағалай қояр ма екен? Бірақ мен осындай азаматтың өзіме жақын дос екенін мақтан етемін.

Расул ГАМЗАТОВ.

Мұхтар Шаханов ұлттық шектеулікке бағынбайтын нағыз қазақ ақыны. Оны үлкен болашақ күтіп тұрғанына сенемін. Өйткені фольклор әуендерінен бас алған ақын Шаханов өз халқының тарихи және қазіргі заманғы даналығын шебер ұштастыра отырып, әлемдік рух биігінде самғауда.

Евгений ЕВТУШЕНКО.

Мұхтар Шаханов туындыларында ғаламмен үндес терең поэзиялық мән жатыр. Замана алпауыттарының рухсыздығы мен имансыздығы қашан да М.Шаханов назарында.

Нагиб МАХФУЗ,
Нобель сыйлығының лауреаты.

Мұхтар Шахановтың «Өркениеттің адасуы» мен «Жазагер жады космоформуласы» («Шыңғысханның пенделік құпиясы») туындылары — бұл қазіргі дәуірдің ғалами иманды-этикалық мәселелерін поэтикалық тұрғыда түсіндіру дер едім. Бұл екі философиялық поэма бізге керемет әсер қалдырып қана қоймай, адамзат болашағы туралы толғануға мәжбүр етеді. М.Шаханов,

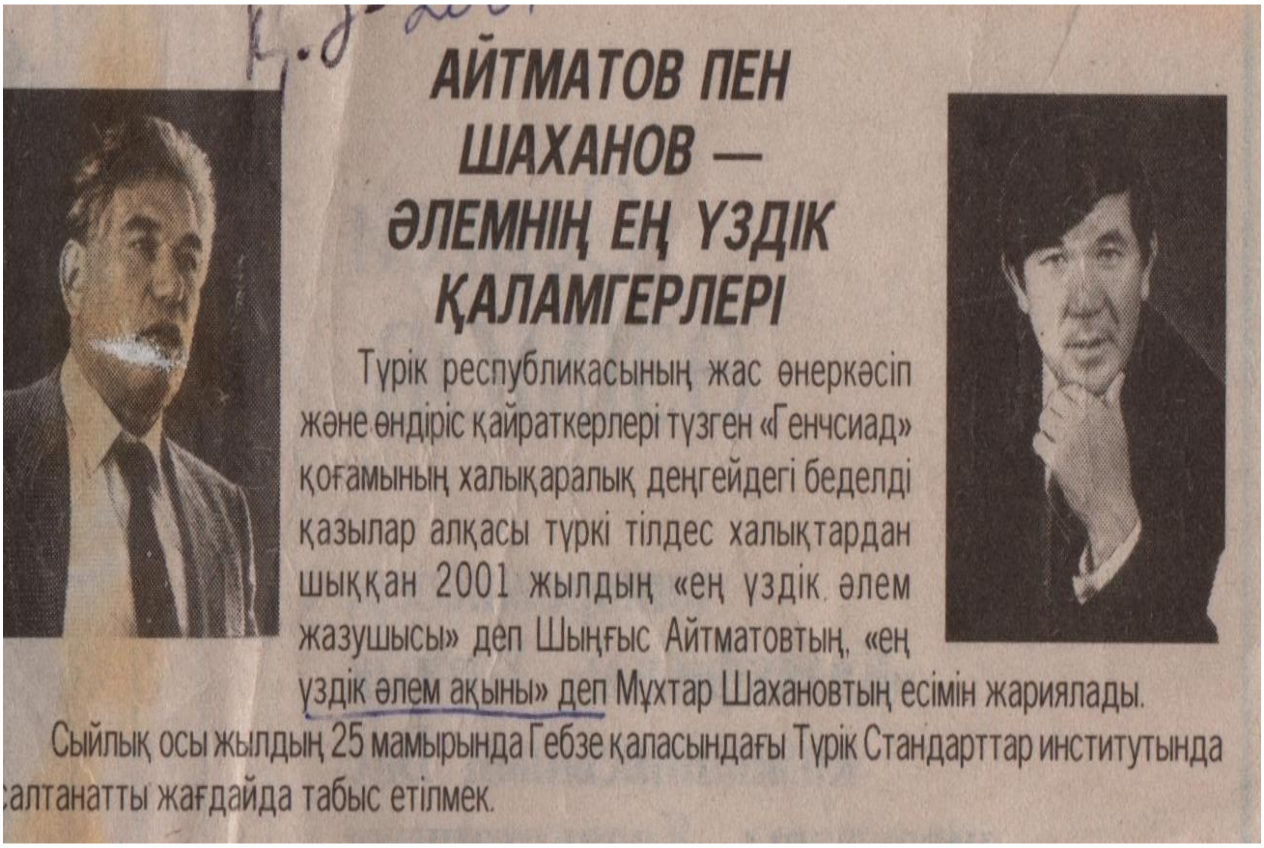

АЙТМАТОВ ПЕН ШАХАНОВ — ӘЛЕМНІҢ ЕҢ ҮЗДІК ҚАЛАМГЕРЛЕРІ

Түрік республикасының жас өнеркәсіп және өндіріс қайраткерлері түзген «Генчсиад» қоғамының халықаралық деңгейдегі беделді қазылар алқасы түркі тілдес халықтардан шыққан 2001 жылдың «ең үздік әлем жазушысы» деп Шыңғыс Айтматовтың, «ең үздік әлем ақыны» деп Мұхтар Шахановтың есімін жариялады.

Сыйлық осы жылдың 25 мамырында Гебзе қаласындағы Түрік Стандарттар институтында салтанатты жағдайда табыс етілмек.

Бәйшешектің ғұмырындай тағдыр
кешкен мәрт батыр,
Өлеңінде ешбір ғасыр өшіре алмас өрт жатыр,
Намысыңды дәуіріңе еткізбедің қақпақыл.
Міне содан, ұлтымызды рухсыздан күзетіп,
Сенің жырың шекарада әлі күнге сапта тұр.
Пайымдаймын, мойындаймын, сен данасың,
мен бала,
Ұлтына кім жақын, алыс, айқындайтын ел ғана.
Он том өлең жазғандарды кетті ұмытып кең дала.
Бірақ шағын он өлеңмен он миллион қазақты
Толғандырған, таң қалдырған
Махамбет пен Сен ғана.

Адамдықсыз ақындық жоқ, тырмыссаң да жан сала,
Жомарттықсыз тағы алысқа шабамын деп шаршама,
Батырлығың қанша болса ақындығың соншама.
Тіпті өзіңді сыйдырмаған даңқтың тар төріне
Мені бірге ап шыққын кеп арпалыстың қаншама.

Заманының ыңғайына жүрмей кеткен, іңкәрім,
Саф өнерде қызғанышты білмей өткен, іңкәрім,
Иығына бүтін бешпет ілмей кеткен, іңкәрім
Жер астынан сәлем жолдап жатырсың
сен күн сайын,
Қазағымның маңдайына сыймай кеткен, сұңқарым.
Не жақсылық болса алдымен елге болсын дегенсің,
Сондықтан да сенің даңқың, сенің салтың көгерсін.
Сайын далаң жырыңды еске ап
күлкісін сәл шегерсін.
Әр жүректе бұлтқа оранған қасиетті бір шың бар
Ол — ақындық мәрттік шыңы,
Айбергенов деген шың...

* * *

Ұлт рухы қай кезде де қанаттыға
астана,
Айбергенов шыңын көрсең
атыңнан түс, жас бала!

Мұхтар ШАХАНОВ

ҰЛТ РУХЫ ҚАЙ КЕЗДЕ ДЕ ҚАНАТТЫҒА АСТАНА

Қалдаяқов өзені

Бар қазақты тамсандырған,
Таңнан-таңға ән салдырған
Өзін әнмен қарсы алдырған
Шәмші едің.
Зорсығанның көбісі құры сүлде,
Ешкім көзі тірісінде
Ән көгінен дәл өзіңдей таба алған
жоқ нар сенім,
Қандай ғажап кереметің бар сенің.
Ұлылыққа еліктегіш отсыз, нәрсіз көздер көп
Біреулер жүр саусағының көмегімен сазгер боп,
Ал сен ұлы жүрегіңмен,
Пейіліңмен, тілегіңмен,
Күллі тамыр тірегіңмен,
Дарын едің алдына жан салмаған,
Ұлт сезімін арқалаудан талмаған.
Отырардың еңкеймеген рухын
Әр қазаққа ән арқылы жалғаған.
Бәлкім, содан маңдайыңның қасіреті тым қалың,
Пенделік пен кенделікті көп көрсең де сынбадың.
Заманында ұшырсаң да әннің небір сұңқарын
Тіпті сазгер қоғамына мүше болмай кеттің-ау
Ерлік шығар сондай сәтте еңкейместен тұрғаның.
Өкпелеме қазағыңа, өкпелеме, іңкәрім.

Жігіттің бір жарқыны едің,
Дәуірдің сом алтыны едің
Елің және арайы.
Бірақ сенен әлдеқайда қымбатқа
Бағаланды қалайы,
Солай көшкен бұл даладан ұлылардың талайы.

Сыртта жүріп сағындың-ау, құшағыңды аш, еркеле
Ұлыларын өлгеннен соң ардақтайтын өлкеңе.

Кейде солай, қырандардан шымшық озып жатады,
Оған бола төмендемес кең даланың атағы.
Бірақ соған ұялатын көз көбейсін деп тіле,
Қансыз бетті қызартатын сөз көбейсін деп тіле.

Бүгін міне сенің күнің күліп кірді есіктен,
Қарсы ал кәне бақытыңды жетпіс
бес жыл кешіккен.

Саған шексіз қатал дәуір сыбағасы тиіпті-ау,
Түркістанның маңдайына сыймай кеткен биік тау.

Ла-Валлетта маңындағы түн немесе қасиет мұнарасы

Мальта қызы жиырма үшке толғанда

...

"Тоқта, тоқта, қара күштің адымы
әркез келте" деп
Тобығыңнан теңіз суы қағып жатты еркелеп.
Қайрылмадың, жауабымды ауыр алдың көңілге
Адал, батыл мойындау да түспес қалқам жеңілге.
Тұратұғын мына қатал өмірде!

"Өркениеттің адасуы" дастанынан үзінділер

1. Ел тілегінің күші

Тағдырының той-қызығы тарқаған,
Өлкедегі ең бай әрі қарт адам,
Сәуле шашқан досы түгіл қасына,
Шығып алып құзар таудың басына,
Жаратқаннан ұлы демеу сұрады,
Үш күн, үш түн жалбарынып жылады.

— О, тәңірім,
Санам мұңға шайлықты,
Бердің маған бұл маңда жоқ байлықты.
Адам аз ба барлықты даңқ санаған,
Бірақ бақыт таба алмадым мен одан.
Қарттық жеңді,
Көрде тұр бір аяғым,
Осыменен бітпек пе өмір баяным?
Көз жұмарда нені демеу етемін,
Байлығымды кімге сеніп кетемін?
Пейілі мен мерейінен таң атқан,
Бір нәресте сыйла маған, жаратқан?!

Сүмбіле шың болып лезде жап-жарық,
Үн естілді ақша бұлтты қақ жарып:

— Сен перзентсіз өтесің бұл өмірден,
Саған сондай жалқы тағдыр берілген,
Ол шешімім өзгермейді және де!

— О, жаратқан, тәтті арманым өле ме? —
Деп сорлы қарт тұманданып көз алды,
Ұзақ жатты, сосын қайта сөз алды. —
Онда маған мұңға төзер сана бер,
Және үш күндік ғұмыры бар бала бер.
Нәрестемнің иісін жұту мен үшін
Басты арманым, еді қарттық жеңісім...

— Мейлі, болсын! — деді Тәңір дауысы

...

— Хан жасасын! — деген қоштау естілді.

— Қай кезде де сом алтынның қадірі
жоқ қолдағы,
Деп әлгі адам әңгімесін әрі қарай жалғады, —
Шын өнердің мәнін білер,
Сөздің сәнін, дәмін білер,
Талғамыңыз тағы мені таң қалдырды, алыбым,
Сізді барлап өлең сөздің құдіретін таныдым.
Өнегеңіз ғасырлардан ғасырларға көшеді
Өзіңіздей көсемі бар елдің бағы бес елі!

— Тоқта!
Доғар!
Сарапталық,
Сен бе, мен бе жетесіз?
Сөзбен арбап, матау жолын меңгеріпсің қатесіз
Бір күшейсе, өткел бермес тоғышарлық індеті.
Әр адамның тірліктегі зор замани міндеті —
Саф өнерді ардақ тұту және терең түсіну.
Жан байлығын есепке алмау — босқа көкіп, ісін
Халқымыздың ұлы рухын, бедел-парқын түсіру.
Тек қарынға билік берсек мына ғалам не болма
Онда ізгілік өзендері ақпай қалар табандап.
Қашыр озып,
Тұлпарлардың мерейі ақсап,
Шабандап,
Қарға біткен қарқылдасып, қырандарды жаманда
Биік пенен аласаның шекарасы жоғалмақ.
Түс-түсынан мақтау сөздер құлағанмен
көшкін бо
Әлі күнге жағымпазын жазалаған ешкім жоқ.
Диірменің айналған соң жалғандықтың
желім
Басқа арнаға түсіруге міндеттімін
сені мен
Сәл ойланып:
— Кімсің өзің, мақсатың н
— деді хан.
— Әрқашан да орын ашқан
Сізге жүрек төрін
Қорасанның хакімімін...
Құттықтауға келіп ем

— Жалған хакім, жалған
таудың даңқы
жермен теңесі
Бар, қайта бар!
Қорасанға енді хакім емессің!

— Ұлағатты ұлы ханым, күн келбеттім, кеңісім
Мұныңыз тым ауыр жаза болмас па
екен мен үші
Шетке қағу — өзіңізге шын берілген хакімді
Тарылтпай ма сіздегі ұлы жомарттықтың өрісін

— Міне, міне, сын сағатта санаң қалай бұлтынд
Қырдың қызыл түлкісін де алдап кетер
түрқың ба

Жанарымды тұздай етіп,
Өтпей жүрген қыздай етіп
Көзсіз мақтап, беделімді асырдың-ау таудан да.
Сен жанымнан табылар ма ең бастан
бағым ауғанд
Ондай шақта жалт бұрылып кетеріңе дау бар ма
Мадақ сөздер төбесінен қарша борап жауғанда,
Елікпейтін басшының тым аз боларын білесің
Сондықтан сен қатерлісің жасырынған жаудан д
Билік деген — қалың елдің көз қадайтын алаңы
Мені жиі, жөнсіз мақтау салтқа айналып бараді
Кейбір құлар шектен шығып, тіпті теңеу таппауд
Жалған жыршы, жалған ақын,
Желпи келіп жел қанатын
Бұдан былай ерік берсе әділетсіз мақтауға,

Екатеринбургта "Шаханов клубы" ашылды

Александр КОМАРОВ.

Белгілі қазақ ақыны Мұхтар Шаханов өз республикасынан тыс жерлерге де кеңінен танымал. Ресейдегі Қазақстан жылының басталар сәтінде Екатеринбург қаласында "Шаханов клубы" ашылды.

Бұл клуб медициналық академияның студенті Елена Гринцельдің ұсынысы бойынша құрылған еді. Ұсынысқа қолдау білдірген пікірлестер де тез табыла кетті. Біреулері — ақыл-кеңестерімен, біреулері — ақшалай, ал базбіреулері Шаханов шығармалары төңірегіндегі әдебиеттерді жинақтап көмек көрсетті. Қазір клуб мүшелері қалың бұқараға М.Шаханов туындыларындағы озық рухани идеяларды жеткізуге атсалысуда.

— Мұхтар Шаханов — әлемдік деңгейдегі үлкен тұлға, — дейді Елена Гринцель. — Оның көптеген елдердің тілдеріне аударылған және аз ғана уақыт ішінде дүниежүзілік беделге ие болған "Өркениеттің адасуы" поэмасының өзі неге тұрады? Ал "Шыңғыс ханның пенделік құпиясы" шығармасында жүгенсіз Зұлымдықты қорғансыз Ізгіліктің жеңуі идеясы, жарты әлемді бағындырған тас жүрек мейірімсіз билеушіге қауқарсыз нәзік әйелдің қарсы тұруы және әр істің өзіне сай жаңғырығы болатыны айқын көрініс тапқан. Осы шығармасы үшін американдықтар оны А.Эйнштейннің алтын медалімен марапаттады.

Негізінен, "жас шахановшылардың" қатары ізденгіш студент жастардан тұрады. Олар әртүрлі кездесулер, кештер өткізіп, ақынның шығармаларын талқылап, жаңа туындыларымен танысады. Студенттер М.Шахановтың жеке өмірі, оның поэмалары, пьесалары, өлеңдері туралы мүмкіншілігінше көп мағлұмат алғысы келеді. Ақын көтерген идеялар мен ойларға қызығушылық танытып, оларды зерттейді. Ал жалпы, Екатеринбургта Шахановтың кітаптарын қызығып оқушылар — әр жастағылар және әр түрлі мамандық иелері.

Клубтың қызметі тек кездесулер өткізумен ғана шектелмейді. Жігерлі жастардың осындай игілікті істерінің арқасында, қазір онда кез келген адамның Шахановтың шығармашылығымен толық таныса алуына мүмкіндік туды. "Күз басындағы аңшының зары" эссе-кітабы, "Сократты еске алу түні немесе миғұла терісі үстіндегі сот" пьесасы, Еуропа үшін домалақ найзағай атанған — "Өркениеттің адасуы" поэмасы клуб мүшелерінің сүйіп оқитын туындысы. Кез келген кітап үшін кепілдікке ақша тастап, үйге алып оқуға да жағдай жасалған. Клуб мүшелерінің алдағы уақытта Қазақстанның рухани қазынасына айналған ақын пьесаларының бірінен спектакль қою да жоспарларында бар. Оның алғашқы қойылымына Мұхтар Шахановтың өзін шақыру көзделіп отыр.

ЕКАТЕРИНБУРГ.

Көктөбедегі кездесу

Шыңғыс Айтматов пен Мұхтар Шаханов Алматыда ғасыр айрығындағы сырласу кешін өткізді

Заманымыздың заңғар жазушысы Шыңғыс Айтматов ертеректе қазақ досы Қалтай Мұхамеджановпен бірігіп жазған пьесасын «Көктөбедегі кездесу» деп атаған еді. «Қайтсе адам, қалады адам болып» деген мәңгілік сауалға жауап іздеген осы бір өлмес шығарма сорабы өткен жұмада Көктөбе баурайындағы Республика сарайында өткен сырласу кешінде көпшіліктің көкейкөңілінде қайта жаңғырғандай болды. Өйткені қасиетті Көктөбе

етегінде әркім өз әрекетіне, өз-өзіне есеп беруі тиіс. Сондықтан да осы бір әсерлі кездесу кеші дос көңілдердің шынайы сырласуына, бүкпесіз пікір алысуға құрылды.

— Менің өмірімде екі Мұхтар болды. Оның бірі — әкемдей қамқор пейілді ұстазым, ұлы жазушы Мұхтар Әуезов те, екіншісі азамат ақын, көп жылдан бергі сырласым, іні-досым Мұхтар Шаханов. Менің түсінігімше ол — кең ауқымды ізденгіш, ойшыл, Шығыстың даналығы мен Батыстың ұшқыр дүние танымын бір арнада шебер тоғыстырған Азия құрлығындағы аса ірі ақындардың бірі,— деген еді Шыңғыс Айтматов. Алматыда өткен кеш, тағдыр талайы ұқсас, құстың қос қанатындай бауырлас екі халықтың, оның үлкен ұлдарының шынай достығын тағы да бір паш етті. Оқырмандармен кездесу, сыр бөлісу кеші, екі автор — Шыңғыс Айтматов пен Мұхтар Шахановтың Алматыдағы «Рауан» баспасынан жарық көрген «Құз басындағы аңшының зары» (Ғасыр айрығындағы сырласу) деп аталатын естелік-эссе, сұхбат кітабының тұсаукесер рәсіміне бағышталды. Алғашқыда орысша, іле-шала қазақша нұсқасы жарыққа шыққан осы эссенің басты жетістігі — қос автор өзара еркін әңгіме үстінде әлемдік өркениеттің ертеңі мен бүгіні, болашағы туралы қатпар-қатпар терең түйіндеулер жасайды, әрі өз бастарынан өткен жеке өміріне қатысты күйінішті де, сүйінішті жүрек құпиялары жайлы да сыр бөліседі.

— Әр оқырман өзінің жаны қалаған жазушымен жеке дара, оңашада жолығысады, яғни оның кітабы арқылы беттеседі, сырласады,— деді беташар сөзінде Шыңғыс Айтматов. — Ал мынадай алтын сарайда мыңдаған адамның алдында сыр бөлісу әртіс, әнші емес, жазушы адамға қиын-ақ.

Әлем таныған Айтматов оқырман сауалдарына жауап қайтоғысында қалған соңғы шығармасы «Кассандра таңбасы» осының айғағы іспетті. Сондықтан да сауалды, соңғы туындыдан бастадық.

— Шыңғыс Төреқұлұлы, сіз есіміңізді әлемге танытқан алғашқы шығармаңыз — «Жәмила» повесін қазақ жерінде «Лениншіл жас» (қазіргі «Жас алаш») газетінде жарияладыңыз. Одан кейін «Бетпе-бет», «Қош, Гүлсары», «Ақ кеме», «Ғасырдан ұзақ күн», «Жанпида»... Бұрынғы шығармаларыңызбен салыстырғанда соңғы еңбегіңіз «Кассандра таңбасы» мүлдем өзгеше сипатта. Тіпті, оны басқа адам жазғандай, өзге Айтматовты көргендей болдық. Қарапайым оқырман мен үшін сіздің бұрынғы шығармаларыңыз үйренері көп, тағылымы зор өмір мектебінің оқулықтары іспетті. Дегенмен олардың авторы өзіңіз. Жаңа заман белесінде тұрып, сол шығармаларыңызды қайта қарасам деген ойыңыз жоқ па?

— Сұрақ орынды, «Кассандра таңбасы» туралы шетелдерде де әртүрлі пікір бар. Айтматов мүлдем өзгерді, космополитизмге ұрынды деп мені айыптаушылар табылып жатыр. Шынында да, бұл шығарманың бас кейіпкерінде Отан жоқ. Ол менің жаныма жақын қырғыз немесе қазақ ауылын мекендемейді. Ғарышта, станцияда өмір сүреді, ғалым-ғарышкер. Ұзақ жылдар бойы жасанды адамдарды дүниеге әкелуді зерттеген ғалым жерге қайтудан үзілді-кесілді бас тартты. Сөйтіп, өз күнәсін жуып-шаю үшін ғарыш тақуасына айналды. Сондықтан да оны мазалаған мәселе ауыл, елдің әңгімесі емес, жұмыр жердің, адамзаттың жағдайы. Ал енді мен осы шығармаға «Жәмила», «Ақ кеме» баспалдақтары арқылы келдім. Егер сол шығармалар тумаса «Кассандра таңбасы» да жазылмас еді.

— Үстіміздегі жыл ұлы Мұхтар Әуезовтің жылы. Оның Отанында әлемнің көптеген елдерінде ұлы тұлғаның мерейтойына қатысты шаралар өтіп жатыр. Ұстазыңыздың тойы тұсында қандай тілек айтар едіңіз?

— Менің сыйынар, пір тұтар шыңым екеу — ол Әуезов пен «Манас» эпосы деп мен ылғи да айтып келемін. Мен осы ұлы тұлғаның батасын алдым, шарапатын көрдім, сол үшін бақыттымын. Біздің өркениетіміздегі Әуезовтің жөні бір басқа. Оның ең басты негізгі еңбегі қазақтың генийі Абайды

№1 (2735)

ҚҰЛДЫҚ СА

НЕМЕС

ШЫҢҒЫС ХАН ТҰТУШЫЛАР

Мұхтар ШАХАНОВ,
Қазақстанның халық жазушысы

Адам баласы қаншама жантүршігерлік, соқтықпалы соқпақты, аптықпалы аптапты уақыт сындарынан өткенімен, өзінің сан ғасыр ілгергі немесе тіпті ізі суып жарасы жазылмаған, күні кеше ғана жасаған пенделік қателіктерінен дер кезінде тиісті сабақ ала алмауы сирек ұшырасатын оқиға емес. Ғалымдардың айтуынша құмырсқалар ұжымдық бірлікте эволюциялық өсу процесінің шыңына әлдеқашан шыққан. Ал, бұл салада құмырсқаны қуып жетуге адамзатқа тағы қанша ғасыр керек боларын кім білген?

Әрине, бұрын-соңды құлақ есітіп көз көрмеген қазіргі біржақты ғылыми-техникалық даму процесі адам баласының толыққанды өсуіне жатпайтыны белгілі. Рухани өсусіз ұлт қалай бағыттасаң солай қозғалатын жай тобырға, ал, мемлекет тек билік басындағылардың бақа есебіне құрылған, безбүйрек машинаға айналады. Ондай елді басқару да оңай. Тобырлық сана тарихи жадыға терең тамыр жібере алмағандықтан парасатты, салиқалы ақылдан гөрі қиқуға, әсірeқызылға көбірек ден қоюға бейім тұрады.

Соңғы жылдары кейбір елдерде өз заманында шектен тыс қанышезерлігімен адамзаттың қанын судай сапырған тирандарды ақтап алуға тырысушылық етек алды. Германия мен Австрияда кейбір топтар Гитлерді ұялмай-қызармай ашық мадақтауға көшсе, ал, мына өзіміздің өзбек ағайындарымыз Ақсақ Темірді мемлекеттік идеологиясының ту ұстаушысына айналдырды. Рас Ақсақ Темірдің рухани өркениетті дамытуға қосқан үлесі аз емес. Бірақ, оның 70 мың адамның бас сүйегінен мұнара соқтырғанын, сан мыңдаған тұтқындарды тірідей көмдіргенін, немесе Индияда бір күнде 100 000 адамның басын алдырғанын қай заңмен ақтауға болады?

Моңғолға барғанда көрдім, биік, жалтыр құзды мәнерлеп, қашап, Шыңғыс ханның суретін салдырыпты. Бұл елде өздерінің ұлы бабаларын мадақтау, пір тұту жаңа қарқынмен дамуда. Олардан біздің қазақстандықтар да қалысар емес. Базбіреулер, Шыңғыс хан түрік нәсілінен,

боржиған екені, ал, қият моңғолдардың тайджуит тайпасынан өрбитіні белгілі. Бірақ Рашид-ад Дин қияттардың түбін моңғолдардан таратады. Оңтүстік өлкесінің ғұлама қарияларының бірі Ә.Шілтерханов: "Шыңғыс ханның жиырма екінші атасы Бөрте - Чиноның Эргене Көңнен кеткені рас болса ол басқа түрік нәсілдес болуы да ықтимал" - дейді.

Шуда жіптей шатысқан осы тайпалардың бір бірімен қосылуы мен ажырауында күдікті тұстар әбден жетерлік. Қағанның бәйбішесі - Бөртенің қоңырат руынан шыққанына малданған кейбір тарихшылар оны бірден қазақтың бел қызы етіп көрсеткісі келеді. Қоңырат руының тек қазақтарда ғана емес, қырғыз, өзбек, татарларда, одан басқа да түркі халықтарында, тіпті хрестьян боп кеткен венгрлерде де бар екенін ескере бермейді.

Ал, жарайды туысқанымыз-ақ делік. Безбүйрек туысымыз әрі әміршіміз болғаны үшін Шыңғыс ханның талай жазықсыз жұртты, тіпті өз ата-бабаларымызды да қан қақсатқан қасіретіне көз жұмуымыз керек пе? Бұл ойдың ар жағында құлдық сана формуласы, яғни, жұртты соған қайта үндеу жасырынып жатқан жоқ па?

Қалай десек те дәл қазір біздің тарих Шыңғыс хан сырқатымен ауырулы.

Даудың басы Дайрабайдың сиыры демекші, негізгі талас менің «Жазагер жады космоформуласы» (Шыңғыс ханның пенделік құпиясы) атты дастандардан құралған романымнан басталды. Бірақ менің шығармамның лейтмотиві мүлде басқа, онда Шыңғыс хан тек «зұлым-данышпан» (злой гений) ретінде, яғни залым адамдардың не себепті бақытты бола алмайтын заңдылығы өзге рухани күштерге салыстырмалы бағытта өріліп, суреттеледі. Романның түпкі діңгегі мынау: «Адам баласының 97 пайызы еліктеу арқылы өмір сүреді. 3 пайызы ғана өз санасының жетегіне жүргенді қалайды. Ең қауіптісі қашанда еліктеуге бейім тұратын әлгі 97 пайыз. Оларды әр түрлі идеялармен, ұрандармен кез келген бағытқа бұрып отыруға болады. Тирандар бірінші кезекте осы 97 пайыздың еліккіш әлсіздігін пайдаланып келген. Ежелгі Римде гладиаторлар ойынын шектен тыс насихаттаудың,

олардың генетикалық қозғалысына тепімелі түрде түзілді. Осы философиялық концепцияны Ф.Хитцер (Германия), Ш.Айтматов, Р.Рахманалиев (Қырғызстан), Ф.Искандер, Ф.Кузнецов (Ресей), М.Бахмутский, А.Мар (Америка), Анар (Әзірбайжан), С.Ахмад (Пакистан), Х.Ито (Жапония), И.Драч (Украина), тағы басқа да есімі әлемге белгілі рухани қайраткерлердің терең түсініп, батыл түрде қолдау көрсетуі авторға қажыр, жігер берді. Жуырда ғана Рим папасы Иоанн Павел ІІ-ден «Жазагер жады космоформуласының» идеясын қуаттаған хат алдым. Өз қандастарымыз, философия ғылымдарының докторы Ғ.Есімнің «Шыңғысхан вирусы» *(«Егемен Қазақстан» 08.05.2001 ж.)*, Т.Ахметжанның «Рухсыздық апатынан сақтандыру» *(«Қазақ әдебиеті» 15.06.2001 ж.)* және М.Бұлұтайдың «Егемен Қазақстан» газетінің төрт санында қатар жарияланған «Зұлымдық формуласы» атты мақалалары — республика деңгейінде едәуір сәтті серпіліс жасады. Ал Ә.Балқыбек пен Х.Әдібаевтың тек Шыңғыс ханға табыну, мадақтау тұрғысындағы мақалалары, тіпті орташа оқушының деңгейіне көтеріле алмаған, оның үстіне әлдекімдердің айтақтауымен жазылғаны бірден көзге ұрады.

Мақала авторларының «Шыңғысхан вирусын» жұқтырғаны соншалық, екеуі де ұлы бабаларына инедей шаң жолатқысы жоқ. «...Тарихқа терең түрен салған Шыңғыс ханды «сызып тастаймын» деушілердікі бос әуре» деп тістенеді. Сәл сабыр етелік. Кім Шыңғыс ханды тарихтан сызып тастаймын депті? Жалпы, ондай есуас бар ма? Біз қаласақ та, қаламасақ та Шыңғыс хан сан миллиондаған адамдардың қанын судай ағызған, дәуірінде теңдесі жоқ ұлы әскери реформа жасаған, Еуразия тарихының дөңгелегін кері бұрған керемет қолбасшы. Бірақ оның ерлік күресі негізінен зұлымдыққа бағытталған емес пе?

Тоба. Осыншама өркениет биігіне көтерілдік десек те ізгі адам мен залым адамның ара-жігін ажырата алмайтын жағдайда тұрғанымызға қайранмын. Сонда сан миллиондаған жазықсыздардың жанын жаһаннамға аттандырған тирандарға елден ерек ақылды, тапқыр, соғыс өнері саласында тіпті данышпан болғаны үшін олардың рухани өркениет алдындағы ешқашанда жуылмайтын күнә-қасіретін ұмытуға, ақтауға бізге кім құқық берді?

Егер Шыңғыс ханның (кейбір мәліметтер бойынша) 900-ден астам қала мен елді мекендерді қиратқанын, оның 26-сы қазақ жерінде екенін ескерсек, көз алдымызда жазықсыз набыт болған сан миллиондаған

Екатеринбургта "Шаханов клубы" ашылды

8-IV-03 - 8 наурыз

Александр КОМАРОВ.

Белгілі қазақ ақыны Мұхтар Шаханов өз республикасынан тыс жерлерге де кеңінен танымал. Ресейдегі Қазақстан жылының басталар сәтінде Екатеринбург қаласында "Шаханов клубы" ашылды.

Бұл клуб медициналық академияның студенті Елена Гринцельдің ұсынысы бойынша құрылған еді. Ұсынысқа қолдау білдірген пікірлестер де тез табыла кетті. Біреулері — ақыл-кеңестерімен, біреулері — ақшалай, ал базбіреулері Шаханов шығармалары төңірегіндегі әдебиеттерді жинақтап көмек көрсетті. Қазір клуб мүшелері қалың бұқараға М.Шаханов туындыларындағы озық рухани идеяларды жеткізуге атсалысуда.

— Мұхтар Шаханов — әлемдік деңгейдегі үлкен тұлға, — дейді Елена Гринцель. — Оның көптеген елдердің тілдеріне аударылған және аз ғана уақыт ішінде дүниежүзілік беделге ие болған "Өркениеттің адасуы" поэмасының өзі неге тұрады? Ал "Шыңғыс ханның пенделік құпиясы" шығармасында жүгенсіз Зұлымдықты қорғансыз Ізгіліктің жеңуі идеясы, жарты әлемді бағындырған тас жүрек мейірімсіз билеушіге қауқарсыз нәзік әйелдің қарсы тұруы және әр істің өзіне сай жаңғырығы болатыны айқын көрініс тапқан. Осы шығармасы үшін американдықтар оны А.Эйнштейннің алтын медалімен марапаттады.

Негізінен, "жас шахановшылардың" қатары ізденгіш студент жастардан тұрады. Олар әртүрлі кездесулер, кештер өткізіп, ақынның шығармаларын талқылап, жаңа туындыларымен танысады. Студенттер М.Шахановтың жеке өмірі, оның поэмалары, пьесалары, өлеңдері туралы мүмкіншілігінше көп мағлұмат алғысы келеді. Ақын көтерген идеялар мен ойларға қызығушылық танытып, оларды зерттейді. Ал жалпы, Екатеринбургта Шахановтың кітаптарын қызығып оқушылар — әр жастағылар және әр түрлі мамандық иелері.

Клубтың қызметі тек кездесулер өткізумен ғана шектелмейді. Жігерлі жастардың осындай игілікті істерінің арқасында, қазір онда кез келген адамның Шахановтың шығармашылығымен толық таныса алуына мүмкіндік туды. "Құз басындағы аңшының зары" эссе-кітабы, "Сократты ескеру түні немесе мұғула терісі үстіндегі сот" пьесасы, Еуропа үшін домалақ найзағай атанған — "Өркениеттің адасуы" поэмасы клуб мүшелерінің сүйіп оқитын туындысы. Кез келген кітап үшін кепілдікке ақша тастап, үйге алып оқуға да жағдай жасалған. Клуб мүшелерінің алдағы уақытта Қазақстанның рухани қазынасына айналған ақын пьесаларының бірінен спектакль қою да жоспарларында бар. Оның алғашқы қойылымына Мұхтар Шахановтың өзін шақыру көзделіп отыр.

ЕКАТЕРИНБУРГ.

Мұхтар ШАХАНОВ халықаралық сыйлық алды

Қазақстан Республикасының Экология және биоресурстар министрлігіне Ресейдің Кениядағы елшісінен жеделхат келді. Онда көрнекті ақын және қоғам қайраткері Мұхтар Шахановқа Арал проблемалары төңірегінде халықаралық деңгейде жүргізген қоғамдық жұмыстары үшін Біріккен Ұлттар Ұйымының қоршаған орта бағдарламасының «Глобус — 500» сыйлығы берілгені хабарланған. Бұл халықаралық сыйлықты кезінде М. Тэтчер және басқа дүние жүзіне белгілі қайраткерлер алған болатын.

Аталмыш сыйлық жерлесімізге маусым айында Бразилия астанасында Біріккен Ұлттар Ұйымының шақыруымен дүние жүзінің мемлекет басшылары бас қосатын жиында табыс етіледі деп жоспарлануда. Жерлесімізді беделді сыйлықтың иегері болуымен құттықтаймыз.

Нұр КІЛТ.

ШАХАНОВТЫҢ "КОСМОФОРМУЛАСЫ" ЮНЕСКО НАЗАРЫНДА

Мұхтар Шахановтың "Жазагер жады космоформуласы" ("Шыңғысханның пенделік құпиясы") атты өлеңмен жазылған романы әлем оқырмандары арасында ерекше қозғау тудырды. Әдебиет пен ғылымның белді қайраткерлері Ш. Айтматов, Нобель сыйлығының лауреаты Х. П. Дюрр, Ф. Хитцер, Ф. Искандер, Д. Икэда және басқалар бұл шығармаға ғаламдық әдебиеттің озық туындысы қатарында баға бергені белгілі. Ал, жақында Халықаралық Калифорния индустрия, білім және өнер академиясы (АҚШ) М. Шахановты осы күрделі еңбегі үшін А. Эйнштейнның алтын медалімен марапаттады.

ЮНЕСКО М.Шахановтың "Жазагер жады космоформуласы" романын жан-жақты зерттей келе оны ЮНЕСКО шеңберінде Алматыда өтетін "Жібек жолы бойындағы ғылым мен руханият" атты конференцияда талқылауды ұсынды. Осыған орай Қазақстан Республикасы Ұлттық Ғылым академиясында М. Шаханов шығармасында көтерілген проблемалар негізінде "Рухани тәубеге келу және тарихи жадыны жоғалту қаупі" деген тақырыпта дөңгелек стол өткізілді.

ЮНЕСКО өкілі Р. Герейро өзінің кіріспе сөзінде 1999 жылы Парижде, ЮНЕСКО-ның штаб-үйінде М.Шахановтың "Өркениеттің адасуы" атты поэмасының талқылануы үлкен оқиға болғанын айтты. Ақын шығармашылығына ЮНЕСКО-ның екінші рет назар аударуы тегін емес, — деді ол. "Жазагер жады космоформуласында" осы заманның аса ділгір, әрі күрделі рухани проблемалары көтеріліп отыр.

Шығарманы талқылауға қатысқан тарих ғылымдарының докторы, Армения Республикасының Қазақстандағы Төтенше және Өкілетті елшісі Э. Хуршудян, Гете институтының директоры Р.Кюнзел, тәжік жазушысы С.Абдулло, философия ғылымдарының докторлары Ғ. Есім, А. Артемьев, Польша Республикасының Төтенше және Өкілетті елшісі З. Новицки, Украина Республикасының Бас консулы О. Бай және басқалар М. Шаханов романында көтерілген әлемдік маңызы бар проблемаларға тоқталды. Дөңгелек стол барысында Украинаның Довженко атындағы киностудиясы түсірген "Шыңғысхан құпиясы" атты екі сериялы көркем суретті телевизиялық фильмнен үзінді көрсетілді.

М. Шахановтың "Жазагер жады космоформуласының" ЮНЕСКО деңгейінде талқылануы, ондағы көтерілген проблемалардың әлемдік шеңберде ой-сана қозғалысын тудыруы ұлтымыз үшін де, ұлттық әдебиетіміз үшін де үлкен абырой екені даусыз.

ЭЙНШТЕЙННІҢ АЛТЫН МЕДАЛІ

Түркістан -02-11

Қазақ жазушысына бұйырды

Жақында Американың Сан-Франциско қаласынан хабар келді. Халықаралық Калифорния Ғылым, Индустрия, Білім және Өнер Академиясы көрнекті қазақ ақыны Мұхтар Шахановтың "Жазагер жады космос формуласы" (Шыңғысханның пенделік құпиясы) атты романы үшін Альберт Эйнштейн атындағы алтын медальмен марапатталғанын хабарлады. Ш. Айтматов, Ф. Искандер, Нобель сыйлығының лауреаттары Х. Дюрр, Н. Махфуз және басқа әлем мойындаған тұлғалар Шахановтың романына XXI ғасырдың аса күрделі рухани проблемаларын батыл көтерген туынды ретінде жоғары баға бергені белгілі. "Шыңғысханның пенделік құпиясы" қазірдің өзінде бірнеше елдің сахналарында қойылуда. Ал, Украинаның Довженко атындағы киностудиясы шығарма негізінде екі сериялы телефильм түсіруді аяқтады.

М.ШАХАНОВ ПОЭЗИЯСЫ — СТАМБУЛДА

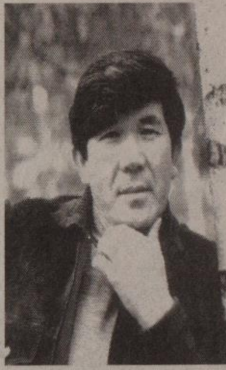

Түркияда, Стамбул мэриясының ұйымдастыруымен қазақтың көрнекті ақыны Мұхтар Шахановтың шығармашылығына арналған жиын болып өтті.

— Кезінде ЮНЕСКО жоғары бағалаған М.Шахановтың «Өркениеттің адасуы» атты дастанының түрік тілінде жарық көруі үлкен оқиға екені даусыз. **Бұған қоса, біз, абыройын әлем мойындаған атақты ақынымыздың 60** жылдық мерекесін түрік тілдес халықтар арасында бірінші болып атап өткенді жөн көрдік, — деді Стамбул қаласы Мәдениет муниципалитетінің бастығы Шенол Демироз.

— Жақында түрік оқырмандары Шахановтың екінші күрделі туындысы «Жазагер жады космоформуласы» («Шыңғысханның пенделік құпиясы») атты романымен танысуға мүмкіндік алады, — деді белгілі режиссер Тофик Исмаил. — Күзге қарсы Стамбул жұртшылығы бұл шығарманы театр сахнасынан да көріп қалар.

Бұдан кейін Түрік мәдениетін зерттеу орталығының төрағасы, профессор Тұран Язған, Әзірбайжан Республикасы Мәдениет министрлігі департаменті бастығының орынбасары Фикрет Бабаев, «Евроазия диалогы» журналының бас редакторы Мұстафа Армаған және басқалар шығып сөйлеп, М.Шаханов шығармаларының түркі тілдес халықтарға тигізген әсеріне, сондай-ақ, ақынның Желтоқсан оқиғасы төңірегіндегі шындықты қалыптастырудағы еңбегіне тоқталды.

Мұхтар Шахановқа БАС ИЕМІН. НЕЛІКТЕН?

...қайсарлығымен толқынға қарсы жүзді. Еңсесін тіктеді. Ол бөркемік емес, айбарлы да айдарлы ақын. Біздің заманның Ақтамбердісі, Асаны болған жас қабыландығымен ол жан әлемімді жалынымен шарпып өтті.

Қазір мен баяғы бағзы бір жылдары "Лениншіл жас" газетіне "Танакөз" поэмасын бастырған балаң Мұхтар мен жер жүзіне әйгілі бүгінгі Мұханды жалғаған жіптің тінін де айқын аңғарамын. Алпыстың шапанын иығына жапқан саңа шайырдың алғашқы поэзия қадамы да ақ жол еді, оның маңдайына талантының таңбасын табиғат сол "Танакөздің" өзімен жарқыратып салып қойған болатын. Тегінде, қазақ адам болар баланы алғашқы аяқ шалысынан білуге болады дейді ғой. Бала ақынның өлең жолдарынан Сәттар Ерубаевтың өрнегін де сезуге болатын еді. Ақындардың бәрі де бастапқыда өзінің тәңірі тұтқанына еліктейтіні рас. Бірақ бұл алғашқы бой әсерлер болып шығады. Өмірдің буырқанған тасқынына енбей жатып, асланға қиялын қосады. Сезгенін, түсінгенін әсби жырымен әдіптейді. Өзінің көрген, түйсінгенін айшық етеді. Көбіне жас ақындар айтқысы келгенін еркін игермегендіктен, еліктеп-солықтап жатады ғой. Мұхтар да Мұхаң атанғанша оның жіңішке қыл саңылауынан өткен болар. Өзі болып сөйлеу үшін өзінің ырғағын, бітім-құрылысын тауып, ішіндегісін оқырманына сол іштегі әсем қалпында жеткізудің сырларына әбден қанық-

теңкерісшіл, революциялық деп. Ол қазақ поэзиясына еңіреп өткен ерлердің рухын әкелді. Шалкиіздің жалынды дәстүрін, Қазтуғанның поэзия исін әкелді. Шахановпен бірге қазақта жаңа поэзия – рух поэзиясы пайда болды. Ол – елдің ерлік, ерлік рухы. Шаханов өз поэзиясымен халқымызды бостандық күресінің шырқау биігіне даярлады. Қазақ дейтін ел барын, ерлік рух барын сездірді. Егіліп жата бермеу керектігін, баршамыз, жасымыз да, кәріміз де азаттық күресіне көтерілуіміз қажеттігін ескертті, жұмылдырды. Ойымызды жаңа сатыға көтерді. Қай өлеңін алсаңыз да, тарихпен байлаулы. Тарих арқылы санаға ой өтеді. Поэзия дегеніміз тек лирика, тәтті жеміс емес. Поэзия өнердің басқа да түрлері секілді, адамзат парасатына, ақыл-ойына әсер етуі, етуі. Оның қызметі адамның жан-дүниесін жаңарту, ойландыру, толғандыру, пәктікті, сұлулықты сезіну, қайғы-қасіретті де жүрегіңнен өткізу. Адам баласын алға сүйрейтін, жетелейтін, болашақты меңзейтін поэзия болмақшы. Оның сан алуан қызметінің толыққанды бір парасын Шахановтан табамыз. Қай жағынан да Шаханов поэзиясы бізге аса қадірлі. Мен айтар едім тағы да, бәрінен бұрын, оның адам рухын көтерер қасиеті басым деп. Лирика да, махаббат лирикасы да рухыңа жақын, көңіліңді жадыратады, шабыттандырады, жаныңа нұр құяды. Шаханов лирикасы да оның поэзиясында айырықша орын алады. Алайда, оның революциялық асқақ жырлары, поэмалары, толғаулы өлеңдері шамырқанған теңіздей буырқанып жатады, бойыңа ұлы патриоттық сезім құяды.

Мен Шаханов поэзиясына терең талдау жасамаймын. Бір сәттік сезімімді ғана айтып отырмын. Сон-

Сорлаппын-ау, қанаттыға
болыппын-ау тар мекен,
Әттең-әттең қорлаппын-ау
жігіттерді нарға тең..."

P. S. Тым кеш келген игілікті
ойлардың,
Қайғысынан артық азап бар
ма екен?!

Өлең осылай аяқталады. Оқиға ауыр, ауыр да болса, қанды да, қараны да аяйсың. Қатты толғантады.

Шыңғыс хан жөнінде осы күні ғалым, жазушыларымыз түрлі пікірлер айтады. Ақын ретінде Шаханов та Шыңғыс хан жөнінде поэмасында жазғаны белгілі. Оның шығармасы тартымды. Менімше, ақын шығармасындағы Шыңғыс хан, жер бетінде болған қырғын оқиғалардың бірінің бас қаһарманы, артында неше мың аңыз қалдырған, тарихта қалғаны және бар, жер жүзін жаулағаны тарихи факт болып тұрғанда, содан бері сегіз ғасыр ақталмаған соғысты Шаханов ақтамақ па? Қазақ халқының қаһармандығын көрсету үшін де, болашағымызды сілтеу үшін де Шыңғыс хан ойраны хикаяға тіленіп тұрған жоқ па? Ақынның кейіпкерлерінің істері сенімді. Шыңғыс ханның жауыздығы, қатыгездігі болмаса, қазақ та тыныш жатпас па еді. Бірақ бабаларымыз бұлай болмайды деп жауға шүйіліп, жерін, елін, жанын пида етіп қорғады. Қазақты есінен тандырып жаншып кеткен – Шыңғыс хан ойраны. Қазақты мәңгүрт еткен – Шыңғыс хан. Содан кейін еліміз ел болудан қалды емес пе. Әйтпесе, мәдениеті өркендеп, әдебиеті гүлдеп, саудасы шалқып келген Отырардай қалаларымыз қайда кетті? Қазір, жаңа нарық базары келгенде, естерінен танып, жерінен безіп, ауылдарын тастап шыққан қандастарымызды көріп отырғанда, осыдан сегіз ғасыр бұрын құрып кеткен ауыл-кенттерімізге не жорық. Отырарды жермен-жексен еткен Шыңғыстың алапат күшінен ел ол қалаларды өзінен өзі тастап шықты, басы ауған жаққа кетті. Содан ғасырлар бойы еңсесін жия алмады емес пе?!

Қырғыз еліндегі қазақ ақынының мерейтойы

5-шілде күні А.Малдыбаев атындағы Қырғыз мемлекеттік академиялық опера және балет театрында есімі төрткүл дүниеге белгілі қазақ ақыны Мұхтар Шахановтың 60 жасқа толуына арналған шығармашылық кеш өткізілді.

Кеште Қазақстан мен Қырғызстанның Президенттері Н.Назарбаев пен А.Ақаевтың, екі елдің Үкімет басшылары И.Тасмағамбетов пен Н.Танаевтың М.Шахановтың Қазақстан Республикасының Қырғыз Республикасындағы Төтенше және өкілетті Елші ретіндегі мемлегерлік қызметіне және ақындық шығармашылығына жоғары баға берген құттықтаулары оқылды. Сондай-ақ мерейтой иесін Қырғыз Республикасы Жоғарғы Кеңесі халық өкілдері жиналысының төрағасы А.Бөрібаев, Мемлекеттік хатшысы О.Ибраимов құттықтады.

Ақынмен бірге «Құз басындағы аңшының зары» атты кітап және «Сократты еске алған түн» атты драма жазған заманымыздың заңғар жазушысы Шыңғыс Айтматов қаламдас, қанаттас інісіне жүрекжарды жылы лебізін білдіріп, иығына шапан жапты.

Сонымен қатар, Қазақстан және Қырғызстан Жазушылар одағы басқармаларының төрағалары Н.Оразалин мен Н.Алымбеков, ақынның туған жері — Оңтүстік Қазақстан облысының әкімі Б.Сапарбаев, қырғыз поэзиясының ақсақалы С.Ералиев, Алматы қаласы әкімінің орынбасары А.Мурзин, «Қазақ әдебиеті» газетінің Бас редакторы Ұ.Есдәулет, ақынға өз лауреаты атағын берген Қырғызстан әйелдері конгресінің өкілдері, ғалымдар, «желтоқсаншылар» және басқалар құттықтап, ақын поэзиясының мән-маңызына тоқталып, оның азаматтық ерлігін атап өтті.

Кеште Нобель сыйлығының лауреаты О.Санчестің, Халықаралық Калифорния ғылым, өндіріс, білім және өнер академиясының президенті М.Бахмудскийдің, әлемге әйгілі ақын Е.Евтушенконың («Мен сен үшін бақыттымын, себебі сен құшағы кең адамсың, Қазақстанның да Қырғызстанның да Ресейдің де, бүкіл адамзаттың патриотысың. Сен болашақтың қазағысың. Сенің жырыңның тамыры тереңде...») құттықтаулары оқылды. М.Шаханов өз өлеңдерін оқып, оның жырлары мен әндері өнер жұлдыздары мен сахна шеберлерінің қатысуымен қазақ және қырғыз тілдерінде орындалды.

Ақын кеш барысында өзіне тартылған сыйлықтар мен шапандарды мерейтойға қатысқан құрметті ақсақалдар мен талантты жастарға, қонақтарға таратумен болды. Ш.Айтматовтың сөзімен айтқанда, екі халық өзінің біртуар перзенттерінің мерейтойлары мен басқа да атаулы күндерін бұрын-соңды көзінің тірісінде дәл осылай бірге атап көрген емес. Шынайы сезімге толы бұл ерекше шығармашылық кеш бір туған қазақ және қырғыз елдерінің бауырластығы мен достығының айғағына айналып, екі елді етене жақындастыра түскендей болды.

Назарбек БАЙЖІГІТОВ,
республикалық «Қырғыз туы» газеті
Бас редакторының орынбасары.

Бүгін туысқан Қырғызстан астанасында, Бішкек қаласындағы академиялық опера және балет театрында көрнекті қазақ ақыны, елші Мұхтар Шахановтың жыр кеші өткізіледі. Бір Алатаудың қос қанатын жайлаған екі елдің ортақ құрметіне бөленген азамат ақынның шығармашылық жолын зерттеп жүрген жас әдебиетші Гауһар ИБРАЕВА осы оқиғаға орайластырып, Мұхтар Шаханов өнериеті турасында пікірлер топтамасын редакцияға жолдаған екен.

"Өз дәуірі аспанында қырандай самғаған, халық жүрегінің төрінен орын алып, өз елінің рухани қорғаушысына, шындық қуатына айналған ел перзенттері саусақпен санарлық. Солардың бірі және бірегейі Мұхтар Шаханов екені даусыз. Әрине, жер бетінде қанша адам болса, соншама ой-пікір, алуан түрлі ниет, жүрек байламдары болары хақ. Сондықтан мен әлемдік ақындық ойдың шырқау биігінде самғап, қазақ поэзиясында дара жол салған айтулы сөз шебері Мұхтар Шаханов шығармашылығы бойынша кандидаттық диссертация жазу мақсатында ғылыми-зерттеу жұмыстарымен шұғылдана жүріп, "қарағайға қарсы біткен бұтақтай" осы қайсар ақын туралы замандастарының пікірлерін жинақтасам деген ойға келдім. Сөйтіп, өзіме жақын жүрген, кездейсоқ немесе арнайы танысқан адамдарымнан олардың М.Шаханов туралы не ойлайтынын жазып алуға тырыстым. Сонымен қатар аузына әлем қараған дүниенің ғұлама ойшылдары мен аузы дуалы руханият тарландарының Шаханов туралы пайымдауларын аударып, әр түрлі кезеңде баспасөз беттерінде ...

Азамат

Екатеринбургта "Шаханов клубы" ашылды

Е.Қ-03-8қаңтар

Александр КОМАРОВ.

Белгілі қазақ ақыны Мұхтар Шаханов өз республикасынан тыс жерлерге де кеңінен танымал. Ресейдегі Қазақстан жылының басталар сәтінде Екатеринбург қаласында "Шаханов клубы" ашылды.

Бұл клуб медициналық академияның студенті Елена Гринцельдің ұсынысы бойынша құрылған еді. Ұсынысқа қолдау білдірген пікірлестер де тез табыла кетті. Біреулері – ақыл-кеңестерімен, біреулері – ақшалай, ал базбіреулері Шаханов шығармалары төңірегіндегі әдебиеттерді жинақтап көмек көрсетті. Қазір клуб мүшелері қалың бұқараға М.Шаханов туындыларындағы озық рухани идеяларды жеткізуге атсалысуда.

– Мұхтар Шаханов – әлемдік деңгейдегі үлкен тұлға, – дейді Елена Гринцель. – Оның көптеген елдердің тілдеріне аударылған және аз ғана уақыт ішінде дүниежүзілік беделге ие болған "Өркениеттің адасуы" поэмасының өзі неге тұрады? Ал "Шыңғыс ханның пенделік құпиясы" шығармасында жүгенсіз Зұлымдықты қорғансыз Ізгіліктің жеңуі идеясы, жарты әлемді бағындырған тас жүрек мейірімсіз билеушіге қауқарсыз нәзік әйелдің қарсы тұруы және әр істің өзіне сай жаңғырығы болатыны айқын көрініс тапқан. Осы шығармасы үшін американдықтар оны А.Эйнштейннің алтын медалімен марапаттады.

Негізінен, "жас шахановшылардың" қатары ізденгіш студент жастардан тұрады. Олар әртүрлі кездесулер, кештер өткізіп, ақынның шығармаларын талқылап, жаңа туындыларымен танысады. Студенттер М.Шахановтың жеке өмірі, оның поэмалары, пьесалары, өлеңдері туралы мүмкіншілігінше көп мағлұмат алғысы келеді. Ақын көтерген идеялар мен ойларға қызығушылық танытып, оларды зерттейді. Ал жалпы, Екатеринбургта Шахановтың кітаптарын қызығып оқушылар – әр жастағылар және әр түрлі мамандық иелері.

Клубтың қызметі тек кездесулер өткізумен ғана шектелмейді. Жігерлі жастардың осындай игілікті істерінің арқасында, қазір онда кез келген адамның Шахановтың шығармашылығымен толық таныса алуына мүмкіндік туды. "Күз басындағы аңшының зары" эссе-кітабы, "Сократты еске түні немесе миғұла терісі үстіндегі сот" пьесасы, Еуропа үшін домалақ найзағай атанған – "Өркениеттің адасуы" поэмасы клуб мүшелерінің сүйіп оқитын туындысы. Кез келген кітап үшін кепілдікке ақша тастап, үйге алып оқуға да жағдай жасалған. Клуб мүшелерінің алдағы уақытта Қазақстанның рухани қазынасына айналған ақын пьесаларының бірінен спектакль қою да жоспарларында бар. Оның алғашқы қойылымына Мұхтар Шахановтың өзін шақыру көзделіп отыр.

ЕКАТЕРИНБУРГ.

№1 (2735)

Қарсы мақала

ҚҰЛДЫҚ СА...

Мұхтар ШАХАНОВ,
Қазақстанның халық жазушысы

НЕМЕС...

ШЫҢҒЫС ХАН... ТҰТУШЫЛАР

23 шілде, 2002 жыл 2

ҚАЗАҚТЫҢ АСА КӨРНЕКТІ АҚЫНЫ

Мұхтар ШАХАНОВТЫҢ ...анына 60 жасқа ...толуына орай

Есенгелді СҮЙІНҰЛЫ,
"Қостанай таңы".

ХАЛҚЫМЫЗ әлімсақтан өн-күйге, төкпе жырға әуес болғасын ба, кім білсін, екінің бірі өнерпаз, ақын. Үлкен кісілермен сөйлесе қалсақ "біз де өлең жазғанбыз, егер жаза берсек әйдік ақын боп кетер едік" деп желпініп отырады. Кей кездері "ақындардың көптігінен не пайда, оларды азайту керек, Жазушылар одағына өткізбеу керек" деген сыңайда сөздер естіліп қалады. Иә, қазақта не көп, ақын көп. Бірақ "ақындар көбейіп кетті" деп байбалам салып, оларға қырғидай тиюдің қажеті шамалы. Әркім өзінше жазады. Жақсысын ел таңдап алады, жаманы артта қалады. Ақындық – өнер бәйгесі. "Жүзден – жүйрік, мыңнан – тұлпар" демекші, осы бәйгеде ақындардың ақындары ғана озып шығады. Құдайға шүкір, мұндай дарабозымыз да бар. Ол – талантты ақын Мұхтар Шаханов.

Еңбек жолын қарапайым тракторшыдан бастаған Мұхтар журналистика саласында жемісті еңбек етті. Кезінде оның "Лениншіл жас" газетінің Шымкент облысындағы өз тілшісі болып істегенін, Алматыда жыл сайын болатын жиналыста бірге ...

...арқада
Болу керек құдіретті төрт ана:
Туған жері – түп қазығы, айбыны,
Туған тілі – сатылмайтын байлығы,
Туған дәстүр, салт-санасы – тірегі,
Қадамына шуақ шашар үнемі.
Және туған тарихы, еске алуға қаншама
Ауыр әрі қасіретті болса да.

Бұл шын жүректен жарып шыққан ұлағатты сөздер "мен қазақпын" деген әр адамның санасына жетуге тиіс. Әрі оның өмірлік мұратына айналуы керек. Өйткені ақын тілімен айтқанда төрт анасын қорғамаған халықтың ешқашан да бақ жұлдызы жанбаған.

"Түсінісу теоремасы" өлеңінде ақын былай дейді:

Үш өлшем бар:
Биіктік пен тереңдік,
...

...ақтау комиссиясын басқарып, жазықсыз сотталған жандарды ақтап шығару үшін қаншама күлкісіз күндер, ұйқысыз түндер өткізді десеңізші. Туған халқы үшін басын бәйгеге тігіп, арыстандай арпалысып, жолбарыстай жұлқысып, Кеңес Одағы алдында қазақтың ұлтшыл халық емес екенін дәлелдеп бергені нағыз үлкен ерлік еді.

Мұхаң дүниеге келгеннен-ақ қазақ үшін туғандай көрінеді. Арал теңізінің қасіреті ақын жүрегіне қатты батты. Оны қорғау жөнінде қоғамдық комиссия құрып, сол өңірдің халқына қарлығаш қанатымен су сепкендей жәрдемдесті. "Жалын" журналында Бас редактор қызметін атқарғанда жастарды тәрбиелеп, өлеңдерін шығарып, шынайы қамқорлық жасады. Көптеген талanттардың бағын ашып, әдебиет әлеміне енгізді.

1985 жыл. Дара парасат иелері өмір сүруге қалай дайындалса, өлімге де солай әзірленген. Ғұмырының соңғы сәттерінде туған халқына арнаған соңғы сөзін хал үстінде жатқан Ғ.Мүсірепов маған айтып жаздырған-ды. Онда «егер әдебиет пен өнер ұлы болмаса, ұлт ұлы боп есептелмейді» деген аталы сөз бар еді. Мына суретте сол қайғылы оқиғадан үш жарым ай бұрын Алатау баурайындағы сырласу-серуеніміз бейнеленген.

1997 жыл. Түрік Республикасының Президенті Сүлейман Демирелмен бірге.

Монғол Халық Республикасының тұңғыш ғарышкері Ж.Гуррагча және ұлым Рауан.

1966 жыл. Қазақстан Жазушылар одағының жиынында. Т.Айбергенов, Е.Әкімқұлов және мен.

2007 жыл. Төлеби ауданы. Қасқасу ауылы. Жан бауырым, әпкем Ізетпен бірге.

2005 жыл. Жүрек талмасына ұшыраған өмірімнің қиын сәтінде түріктің белгілі ғалымы, С.Демирел мен Г.Алиевтің жеке дәрігері болған Эртан Демирташ Түркиядан арнайы ұшып келіп, еліне апарып емдеді. Нақ осы жолы тым құрыса өзімнің ем-домыма жетерлік ақша жинамағаныма тұңғыш рет қапаландым. Бірақ Түрік Үкіметі арнайы қаулы шығарып, мені емдеу шығынын өз мойнына алды. Бауырлас елдің бұл азаматтық мінезін әрдайым есте ұстайтын боламын

2008 жыл. Ұлым Рауанның үйіндегі келінім Гүлнармен бірге немерелер арасында.

Есімдердің әліпбилік көрсеткіші

Айбергенова С. 66

Айтматов Ч. 67,68

Ақниет Ә. 50

Алдамжаров Б. 52

Алпысова Ә. 50

Ашубаева Л.54

Әбдірахманова Н. 55

Байболова С. 57

Ерғали С. 72

Ерман Ж. 73

Ешимов М. 74

Жақсымбетұлы Е. 75

Жұмағалиқызы Л. 58

Иманғалиева Ә. 59

Итібай Б. 60

Қорғасбек Ж. 78,79

Қуандықова С. 61

Мейір Ж. 80

Мирова Г. 62

Мұхтар Ш. 63

Мүсірепов Ғ. 82

Нарымбетов Ә. 83

Орынжамал С. 64

Тоқашбаев М. 84

Туменбаева Г. 65

Шаханов М. 1–49, 62

Мазмұны

Құрастырушыдан..5
Әлемге танымал ұлы ақын 6
Мұхтар Шахановтың шығармалары... 7
Мерзімді басылым беттеріндегі жариялымдары.. 8-9
Мерзімді басылым беттерінде ол туралы жарияланғандар әдебиеттер тізімі...........10-11
Ол туралы әдебиеттер 12-13
Замандастар лебізі...14-15
Айбергенов шығармашылығы 16
Ақын жырлары... 17
Жас бизнесменге хат 18
Ой 19
Төрт ана 20
Достық пен махаббат 21
Тарысы бар аймақтың 22
Мұхтар Шаханов: «Күрес әлі жүріп жатыр – шындық үшін, ар үшін!» 23
Ақынның жыр жинақтары, Әуезов кітаптары тұрған сөреде жиналып тұр.................24
Оқушылар Шаханов өлеңдерін жатқа оқыды 28
"Шалкөде" демалыс орнының табиғаты да сондай әдемі екен..................................29
Қорлан əні 30
Мұхтар Шаханов шығармалары 31-33
Ол туралы баспасөз беттеріндегі жарияланымдары 34-42
Есімдердің әліпбилік көрсеткіші 43

Шығ. жауапты:......К. Б. Борибаева

Құрастырушы:.......Т. С. Қойшыбаева

Редакторы:...........С. Қ. Ибикенова

Қаріп түрі: Times New Roman.

Басылымның көлемі:

Таралымы:

«Арқалық қаласындағы
облыстық №2 әмбебап ғылыми кітапханасы» КММ

110300, Қостанай облысы, Арқалық қаласы.
Абай көшесі, 62. Тел. (факс) 7-09-16.
E – mail:arkounb@mail.ru